

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑ ΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΚΣΤ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΙΩΑΝ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 | 1 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1977 | ΑΡΙΘ. 21

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ

ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ ΙΓΝΑΤΙΟΣ*

4. Σαφῶς ὁ Ἰγνάτιος λέγει ὅτι ὁ Χριστὸς πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ προϋπῆρχεν ὡς ἴδιον πρόσωπον μετὰ τοῦ Πατρὸς: «ὃς πρὸ αἰῶνων παρὰ Πατρί ἦν καὶ ἐν τέλει ἐφάνη» (Μαγνησ. 6,1). Κατὰ ταῦτα ὁ Ἰγνάτιος δέχεται μὲν τὸν Χριστὸν Θεὸν παρὰ τῷ Πατρὶ, μάλιστα προαιωνίως ὑπάρχοντα, ἀλλ' ὠρισμένα χωρία τῶν ἐπιστολῶν του ἐμφανίζουν τὸν Ἰγνάτιον δεχόμενον ἢ ὑπαινισσόμενον τὴν «ὑποτάγη» τοῦ «Υἱοῦ» πρὸς τὸν Πατέρα αὐτοῦ (subordination). Π. χ. ἐν Μαγνησ. 7,1 γράφει: «Ὡσπερ οὖν ὁ Κύριος ἄνευ τοῦ Πατρὸς οὐδὲν ἐποίησεν, ἠνωμένος ὢν, οὔτε δι' ἑαυτοῦ οὔτε διὰ τῶν ἀποστόλων, οὔτως μηδὲ ἡμεῖς ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν πρεσβυτέρων μηδὲν πράσσετε». Ὁμοίως ἐν Σμυρν. 8,1 λέγει: «Πάντες τῷ ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε, ὡς Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ, ὡς τοῖς ἀποστόλοις». Ἄλλ' ἐν τῇ αὐτῇ πρὸς Μαγνησιεῖς ἐπιστολῇ του ὁ Ἰγνάτιος ἐξαίρει διακρίνων τὸ νόημα τῆς ὑποταγῆς τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν Πατέρα, λέγων: «ὑποτάγητε τῷ ἐπισκόπῳ καὶ ἀλλήλοις, ὡς Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ Πατρὶ κατὰ σάρκα» (Μαγνησ. 13,2). Ἀσφαλῶς ὁ Ἰγνάτιος πᾶν ἄλλο ἢ δογματικὰς ἀληθείας διὰ τῶν ἐπιστολικῶν του λόγων ἐσκόπευε νὰ διατυπώσῃ καὶ ἔτι ὀλιγώτερον νὰ καθορίσῃ. Ὅθεν καὶ τὰ δυνάμενα νὰ παρερμηνευθοῦν χωρία, πόρρω ἀπέχουν τῆς προθέσεως τοῦ ἱεροῦ ἀνδρός.

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 539 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 20 τεύχους.

Ἐν κ. 8,1 γράφει: «ὅτι εἷς Θεός ἐστιν, ὁ φανερώσας ἑαυτὸν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ὃς ἐστιν αὐτοῦ Λόγος ἀπὸ σιγῆς προελθὼν, ὃς κατὰ πάντα εὐηρέστησεν τῷ πέμψαντι αὐτόν». Καὶ τὸ χωρίον Τραλλ. 3,1: «Ὅμοίως πάντες ἐντρεπέτωσαν τοὺς διακόνους ὡς Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς καὶ τὸν ἐπίσκοπον ὄντα τύπον τοῦ Πατρὸς, τοὺς δὲ πρεσβυτέρους ὡς συνέδριον Θεοῦ καὶ ὡς σύνδεσμον ἀποστόλων», ἐν συνδυασμῶ καὶ πρὸς τὸ χωρίον Μαγνησ. 6,1, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς παρακεκινδυνευμένας ἀντιλήψεις πρὸς στήριξιν τῆς «ὑ π ο τ α γ ῆ ς» τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ ἄρα ὄντος ὑποδεστέρας ιδιότητος Θεός! Ἐὰν ὁ Ἰγνάτιος διακρίνει τὸν ἐπίσκοπον, ὃν συγκρίνει πρὸς τὸν Πατέρα, τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς διακόνους ἀπὸ τοῦ ἐπισκόπου, συγκρίνων τούτους πρὸς τὸν Χριστόν ἢ τοὺς ἀποστόλους, τούτο πράττει πρὸς διάκρισιν τῶν ἀξιωμάτων ἐκάστης κατηγορίας ἱερατικῶν λειτουργῶν καὶ οὐχὶ πρὸς δῆλωσιν διαφορᾶς Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Πράττει τοῦτο ἀπλοῦστατα, ἵνα δώσῃ ἔμφρασιν εἰς τὰ ἱερατικὰ ἀξιώματα οὐχὶ ἐν δογματικῇ, ἀλλ' ἐν πνευματικῇ ἐννοίᾳ ὑπακοῆς καὶ πειθαρχίας. Ὁ Ἰγνάτιος κατεχόμενος ὑπὸ τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ ἐνικουήντος Υἱοῦ καὶ Λόγου Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τὴν κλιμακώση τὴν ὀφειλομένην ὑπὸ τῶν πιστῶν χριστιανῶν ὑπακοήν, πειθαρχίαν καὶ τιμὴν, θέτει πρῶτον τὸν Θεὸν Πατέρα, εἶτα τὸν Ἰησοῦν Χριστόν καὶ τέλος τὸν Ἐπίσκοπον (Ἐφεσ. 3,2) ἢ κατ' ἄλλον τρόπον ἐκφραζόμενος, παραθέτει τὴν Ἐκκλησίαν, τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Πατέρα (Ἐφεσ. 5,1: «ὕμᾶς μακαρίζω τοὺς ἐγκεκραμένους οὕτως, ὡς ἡ Ἐκκλησία Ἰησοῦ Χριστῷ καὶ ὡς Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ Πατρί, ἵνα πάντα ἐν ἐνότητι σύμφωνα ᾦ»). Περὶ αὐτῆς τῆς «ἐ ν ὀ τ η τ ο ς» τῶν πιστῶν καὶ τῆς «ὀ μ ο φ ω ν ί α ς» τῶν Ἐκκλησιῶν ἐνδιεφέρετο ὁ ἅγιος Ἐπίσκοπος καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν σκοπὸν προσάγει εὐσεβῆ ὑποδείγματα ἐκ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, τῆς μιᾶς οὐσίας καὶ μιᾶς θελήσεως, χωρὶς νὰ ἔχη πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ πεπνυμένος ἄλλως μάρτυς δογματικὰς ἀναζητήσεις, πολλοὺς αἰῶνας ὕστερον ἀναπτυχθείσας ὑπὸ τε τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, μάλιστα δὲ ὑπὸ οἰκουμεικῶν συνόδων διατυπωθείσας καὶ ὀρισθείσας. Μὴ τις δὲ ἰσχυριζόμενος εἶπη ὅτι ἔλλειπεν ἐξ ἀρχῆς τὸ «κ α τ ἄ σ ἄ ρ κ α» ἐκ τοῦ χωρίου Μαγνησ. 13,2, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς παραλείψεως τούτου ὑπὸ

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

Ἰσαγγελος πολιτεία.

Αἱ Ἀσώματοι Δυνάμεις, τῶν ὁποίων ἡ ἑορτὴ (8 Νοεμβρίου) εἶναι ἐν ὄψει, «ᾧ ἄλλω θρόνῳ περικυκλοῦσαι, τὴν τρισάγιον ὠδὴν φλογεροῖς τοῖς χεῖλεσιν ἄδουσιν», ὡς λέγει τὸ ὠραῖον, εἰς ἧχον β', ἰδιόμελον τοῦ Ὁρθρου. Ὅπως, τὰ μακάρια ταῦτα πνεύματα ἀενάως δοξολογοῦν τὴν Ἁγίαν Τριάδα, εἰς τὴν ἅνω Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίαν, ἀοράτως, συμμετέχουν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, κυκλοῦντα τὸ Θυσιαστήριον.

Ἐπὶ πλέον δέ, «εἰς διακονίαν ἀποσιέλλονται διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν» (Ἐβρ. α' 14). Εἶναι προσιάται, φύλακες καὶ ὁδηγοὶ εἰς τὸ ἀγαθὸν διὰ πάντας τοὺς πιστοὺς, τοὺς ἀγωνιζομένους εἰς τὸν σίβον τῶν εὐαγγελικῶν ἀρετῶν.

Ὁ ὅρος λοιπὸν «λειτουργικὰ πνεύματα» ἔχει διπλοῦν νόημα: τὸ τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ τῆς βοηθείας τῶν ἀνθρώπων.

Τοὺς δύο τούτους πόλους ὁμως ἐμφανίζει καὶ ἡ ζωὴ τῶν καλῶν κληρικῶν, διό καὶ οἱ Πατέρες συχνὰ τὴν παραλληλίζουσαν πρὸς τὴν τῶν Ἀγγέλων. Ὡς λειτουργοί, μὲ βίον καθαρὸν καὶ μὲ «πυρὸς φλόγα» εἰς τὴν καρδίαν, τελοῦν τὴν Θ. Λατρείαν. Καὶ ὡς ποιμένες, μὲ πατρικὴν φρονίδα καὶ στοργήν, περιφρουροῦν τὰς ἐμπεισιευμένας εἰς αὐτοὺς ψυχάς, τὰς φωτίζουσαν εἰς τὴν ὀρθὴν πίστιν καὶ ἐμπνέουσαν εἰς αὐτάς, διὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ ζῶντος παραδείγματός, τὴν τήρησιν τῶν θεῶν ἐπιτολῶν.

Ἐἶθε, μὲ τὴν ἐφειτεινὴν ἑορτήν, νὰ εὕρουν οἱ κληρικοί μας εὐκαιρίαν βαθυτέρας συνειδητοποιήσεως τοῦ παραλληλισμοῦ τούτου, ὥστε ὁ ζῆλος των ν' ἀξήση καὶ ἡ πολιτεία των ν' ἀποβῇ ὄντως ἰσαγγελος.

τῶν χειρογράφων κωδίκων Α καὶ g. Ὁ φέρων τὸν Χριστὸν «ἐν σ τ έ ρ ν ο ι ς» Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, εἶναι ἀσέβεια νὰ δεχθῶμεν ὅτι προσαπεδέχετο τὸν Υἱὸν κατώτερον τοῦ Πατρὸς, κρίνοντας ἐξ εὐσεβῶν ἀπλῶς διατυπώσεων, πρὸς ἔμφασιν ἄλλου σκοποῦ, τῆς οἰκοδομῆς τῶν πιστῶν χριστιανῶν καὶ τῆς ὑπακοῆς τούτων εἰς τὸν Ἐπίσκοπον, πρὸς διατήρησιν τῆς ἐνότητος τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

(Συνεχίζεται)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΜΠΟΝΗΣ
Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ἄπωθοῦν ψυχάς.

Ὁ καλὸς ποιμὴν δὲν εἶναι προσεκτικὸς μόνον εἰς τὰ ἔργα του, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς λόγους του. Καὶ εἰς αὐτοὺς ἔχει μέτρον καὶ φόβον Θεοῦ. Διότι, οὕτως, ὄχι μόνον τὴν ψυχὴν του φυλάσσει ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ κῆρος του διασώζει μεταξὺ τῶν πνευματικῶν του τέκνων. Καὶ γενικῶς, ἀλλὰ κυρίως ἂν ἀσκῇ τὸ λειτουργημα τοῦ πνευματικοῦ, ἡ ἐμπιστοσύνη τῶν χριστιανῶν πρὸς αὐτὸν στηρίζεται κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸ ὅτι τὸν βλέπουν νὰ μὴ κοινολογῇ ὅσα γνωρίζει διὰ τοὺς ἄλλους. Δὲν λησμονεῖ ποτε τὴν σύστασιν τοῦ σοφοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης: «ἀκήκοας λόγον, συναποθανέτω σοι» (Σειρὰχ ιθ' 10). Εἶναι αὐτὸ πὸν ὁ λαὸς μας ἀποδίδει μὲ τὴν ἔκφρασιν: «γίνε τάφος».

Δυστυχῶς, ὡς μαρτυρεῖ ἡ πεῖρα, δὲν λείπουν οἱ ἀκριτόμυθοι κληρικοὶ κατὰ τὰς ἡμέρας μας. Πρέπει νὰ ἐκλείρη αὐτὸ τὸ κακόν, πὸν σιγματίζει τὴν Ἐκκλησίαν μας καὶ ἀπωθεῖ ψυχάς. Ἐὰν ἀναλογισθοῦν λοιπὸν τὴν θέσιν των οἱ ἔχοντες αὐτὴν τὴν ἀδυναμίαν καὶ ἄς μὴ ἀμελήσουν τὴν ἐσπευσμένην διόρθωσίν των.

Ἡ μόνη ἀρμόζουσα.

Προσφάτως, εἰς τὴν Γαλλίαν, χορὸς ἱερογαλιῶν ἀθηναϊκῆς ἐκκλησίας ἔκαμεν ἐπανεπιλημένας ἐμφανίσεις ἀπὸ τῆς Τηλοφίας καὶ εἰς αἰθούσας συναυλιῶν, μὲ πρωτοφανῆ ἐπιτυχίαν. Οἱ δυτικοὶ χριστιανοὶ κατενύγησαν καὶ ἐξέφρασαν παντοιοτρόπως τὸν θαυμασμόν των πρὸς τὸ ἄγνωστον εἰς αὐτοὺς εἶδος ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, τὸ ὁποῖον πρώτην φορὰν ἤκουον. Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀκροαταί, μὴ ὄντες πιστοὶ εἰς τὸν Χριστόν, διαθέτοντες ὅμως μουσικὴν καλλιέργειαν, ἀνεγνώρισαν τὴν ὑψηλὴν ἀξίαν τοῦ θυζαντινοῦ μέλους ὡς τέχνης.

Τὸ γεγονός εἶναι εὐχάριστον. Δίδει ὅμως ἀφορμὴν καὶ εἰς πικρὰς σκέψεις δι' ἓν μέρος τοῦ λαοῦ μας, τὸ ὁποῖον παραμένει ἀνύποπτον διὰ τὸ ἀπαράμιλλον κάλλος τοῦ προγονικοῦ μας τούτου θησαυροῦ, δίδον προτίμησιν, ἐν τῇ Θεῆα Δαιρείᾳ, εἰς τὴν καὶ ἀπὸ καθαρώς αἰσθητικῆς ἀπόψεως ἀπείρως κατωτέραν καὶ ὀπωδῆποτε ξένην πρὸς τὸ ὀρθόδοξον λειτουργικὸν βίωμα «ετραφωνίαν». Τὸ θλιβερόν τοῦτο φαινόμενον καιρὸς εἶναι ν' ἀντιμετωπισθῇ μὲ σχετικὴν διαφώτισιν τοῦ πληρώματος ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ πατρῶα Μουσικὴ εἶναι ἡ μόνη ἀρμόζουσα εἰς τοὺς ναοὺς μας.

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ἐὰν σήμερον τὰ ἐκκλησιαστικά λειτουργικὰ βιβλία (Εὐαγγέλιον, Ἀπόστολος, Ψαλτήριον, Εὐχολόγιον, Ὁρολόγιον, Δώδεκα Μηναιᾶ, Τριώδιον, Πεντηκοστάριον, Ὀκτώηχος, Παρακλητική, Τυπικόν, Ἱερατικόν, Ἀρχιερατικόν, Ἀνθολόγιον) δὲν ἔχουν εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις ἀρίστην ἐκλογὴν καὶ κατὰταξιν τῆς ὕλης πολὺ περισσότερον δὲν ἦσαν ταῦτα αὐστηρῶς διαμορφωμένα εἰς παλαιότερας ἐποχάς. Διὰ τοῦτο οἱ λειτουργικοὶ κώδικες καὶ τὰ λειτουργικὰ χειρόγραφα μνημονεύουν πλείστας ἐτέρας λειτουργικὰς συλλογὰς, αἵτινες εἶναι αἱ πηγαὶ τῶν σήμερον ἰσχυόντων λειτουργικῶν βιβλίων. Ἔστωσαν ὡς παραδείγματα αἱ ἑξῆς λειτουργικαὶ συλλογαί, αἵτινες σώζονται ἐν τοῖς χειρογράφοις: Ἀκολουθίαι, Ἀλληλουϊάρια, Ἀναστασιματάρια, Ἀνθολογίαι ἀσμάτων ἐκκλησιαστικῶν, Ἀνοιξαντάρια, Ἀντίφωνα, Ἀπολύσεις τῆς ἑβδομάδος ἢ τοῦ ἑνιαυτοῦ ἢ τῶν ἑορτῶν, Ἀπολυτικά, Ἀποστολοευαγγελα ἢ Εὐαγγελιαπόστολοι, Δοξαστάρια, Δοξαστικά, Δοξολογίαι, Ἐγκώμια, Εἴρημολογία, Ἐξαποστειλάρια, Ἑορτολογία, Εὐχῶν συλλογαί, Θεοτοκία, Κανονάρια, Κανόνες παρακλητικοί, Καταβασίαι, Κεκραγάρια, Κοινωνικά, Κοντάκια, Λειτουργίαι, Μαρτύρια, Μεγαλυνάρια, Μεταλήψεως ἀκολουθίαι, Μηνολογία, Οἴκοι, Πασαπνοάρια, Πολυχρονισμοί, Πραξαπόστολοι, Προφητικὰ ἀναγνώσματα, Σταυροθεοτοκία, Στιχηράρια, Στιχηροκαθίσματα ἢ Στιχηροκαθιστάρια, Συναξαρισταί, Τριαδικά, Τροπάρια, Ὑμνολογία, Χερουβικά κ.λπ.

Ἡ ἐκ τῶν λειτουργικῶν τούτων συλλογῶν διαμόρφωσις τῶν ἰσχυόντων λειτουργικῶν βιβλίων ἐγένετο εἰς πολλὰς περιπτώσεις ὑπὸ τῶν ἐκδωσάντων ταῦτα τὸ πρῶτον τύποις ὀλίγας δεκαετίας μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Τυπογραφίας. Οὕτω τὸ Ψαλτήριον ἐξεδόθη τῷ 1486 ἐν Βενετίᾳ ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἀπὸ Χάνδακος τῆς Κρήτης. Τὸ βιβλίον τοῦτο μετὰ ὀκτῶ

ἔτη, ἦτοι τῷ 1494, ἀνετυπώθη ἐν τῷ περιφήμῳ Τυπογραφείῳ τοῦ Ἄλδου Μανουτίου τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ ἐπιφανοῦς Κερκυραίου Ἰουστίνου Δεκαδύο, τὸν ὁποῖον προσεκάλεσεν εἰς Βενετίαν ὁ Ἄλδος ὡς ἐπιμελητὴν καὶ διορθωτὴν τῶν ἐν τῷ Τυπογραφείῳ αὐτοῦ ἐκτυπουμένων ἑλληνικῶν κειμένων. Κατὰ τὸ 1509 ἐξεδόθη ἐν Βενετίᾳ ἐπίσης τὸ «Ὁρολόγιον» ὑπὸ Ζαχαρίου Καλλιέργου, τοῦ ἐκ Ρεθύμνης τῆς Κρήτης, ὅστις ἴδρυσεν ἐν Βενετίᾳ Τυπογραφεῖον, ἕνδεκα δ' ἔτη μετὰ ταῦτα τῷ 1520 ἐξεδόθη ἡ «Ὀκτώηχος» ἐν Ρώμῃ τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ περικλοῦς Ἰάνου Λασκάρεως ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τοῦ Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου. Κατὰ τὸ 1522 ἐξεδόθησαν ἐν Βενετίᾳ δύο λειτουργικὰ βιβλία, τὸ «Τριώδιον» καὶ ἡ «Παρακλητικὴ». Τὸ «Τριώδιον» ἐξεδόθη «πόνῳ καὶ δεξιότητι Ἡρακλέους τοῦ Γεράλδου, ἀναλώμασιν Ἀνδρέου τοῦ Κουνάδου τοῦ τὸ παλαιὸν γένος ἔλκοντος ἐκ τῆς τῶν Πατρῶν πόλεως τῆς Πελοποννήσου». Τῆς «Παρακλητικῆς» ἐκδότης ὑπῆρξεν ὁ «Ἰταλὸς Νικήτας Φαῦστος, δημόσιος ἐν Βενετίᾳ διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ σοφοῦ Μάρκου Μουσούρου». Κατὰ τὸ 1526 ἐξεδόθησαν ἐν Ρώμῃ αἱ «θεῖαι Λειτουργίαι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ ἡ τῶν προηγιασμένων, δεξιότητι Δημητρίου Δούκα τοῦ Κρητός», ὅστις «εὐρὼν τὰς θείας λειτουργίας τῇ ἡμῶν ἀμελείᾳ διεφθαρμένας, συνεργῶ χρῶμενος Λιβίῳ τῷ Ποδοκατάρῳ, αἰδεσιμωτάτῳ τῆς Κύπρου Ἀρχιεπισκόπου καὶ τῆς Ρόδου μητροπολίτη..., καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος συναγαγὼν καὶ μετὰ ἐπιμελείας ἐντυπωθῆναι ἐπινοήσας, τοῖς ὀρθοδόξοις δῶρον» ἔδωκεν, ὡς σημειοῖ ἐν τῷ Προλόγῳ. Κατὰ τὸ 1526 ἐξετυπώθη ἐν Βενετίᾳ τὸ «Εὐχολόγιον», τῷ 1544 τὸ «Πεντηκοστάριον» καὶ τῷ 1545 τὸ «Τυπικὸν» ὑπὸ τοῦ Κερκυραίου Ἀνδρονίκου Νουκίου, ὅστις τρία ἔτη πρότερον τῷ 1542 εἶχεν ἐκδώσει τὸν «Ἀπόστολον». Τῆς ἐκδόσεως τῶν Μηναίων ἐπιμελήθη ὁ πρωτοπαπᾶς Ναυπλίου Νικόλαος Μαλαξός, «ὅστις διεφθορότων τῶν πρωτοτύπων ἐπληρωθῶσατο πάντα καὶ εἰς τὸ ὑγιέστατον ἀποκατέστησεν», ὡς ἔγραφεν ἐν θαυμασίᾳ ἐπιστολῇ ἀφιερωτικῇ πρὸς τὸν Οἴκουμενικὸν Πατριάρχην Διονύ-

σιον τὸν Β' ἐν τῷ Προλόγῳ τοῦ Μηναίου τοῦ Σεπτεμβρίου Ἀντώνιος ὁ Ἐπαρχος. Ἐκ τῶν Μηναίων τούτων πρῶτον εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τῷ 1548 τὸ Μηναῖον τοῦ Μαρτίου, ἔπειτα δὲ ἠκολούθησε καὶ τῶν ἄλλων ἢ ἔκδοσις. Τῷ 1549 ἐξεδόθη ἡ «Ἀκολουθία τοῦ ἀναγνώστου», τῷ 1550 τὸ «Εὐαγγέλιον», τῷ 1568 τὸ «Εἰρημολόγιον» καὶ τῷ 1587 τὸ «Ἀνθολόγιον». Ἐν διαστήματι ἑκατὸν ἐτῶν τὰ λειτουργικὰ βιβλία τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐξεδόθησαν τύποις ἐν Ἰταλία, τὰ πλεῖστα μὲν τούτων ἐν Βενετία, τινὰ δὲ καὶ ἐν Ρώμῃ (Ἐμμ. Γ. Παντελάκη, Τὰ λειτουργικὰ βιβλία τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ἐν Ἱεροσολύμοις 1931, σ. 1 - 3). Περὶ διαφορῶν ἐκδόσεων τῶν ἑλληνικῶν λειτουργικῶν βιβλίων ἀπὸ τοῦ 15' μέχρι τοῦ 17' αἰῶνος πληροφοροῦν ἡμᾶς οἱ σχετικοὶ τόμοι, οἵτινες ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Emile Legrand ὑπὸ τὸν τίτλον «Bibliographie Hellenique» (Paris 1885 καὶ ἐξῆς):

Τὰ λειτουργικὰ βιβλία ἀνετυπώθησαν ἐπανειλημμένως, σπανίως μὲν ἀμετάβλητα, συνήθως δὲ μεταβαλλόμενα καὶ διορθούμενα, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν μὴ ἀπομακρυνόμενα ἐκ τοῦ κειμένου τῶν πρώτων ἐκδόσεων. «Ὅτι δ' αἱ πρῶται αὗται ἐκδόσεις τῶν λειτουργικῶν ἡμῶν βιβλίων ἦσαν λίαν ἀτελεῖς καὶ πλημμελεῖς, εὐκόλως πείθεται πᾶς τις ἀναλογιζόμενος τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐγένοντο, καὶ τοὺς ἄνδρας, ὧν τῇ ἐπιμελείᾳ ἐγένοντο. Κατὰ μὲν τοὺς χρόνους ἐκείνους ἡ κριτικὴ μέθοδος τῆς ἐκδόσεως ἑλληνικῶν κειμένων ἦτο ὄλως ἄγνωστος, οἱ δ' ἀναλαμβάνοντες τὴν ἔκδοσιν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος κειμένων μετρίαν οἱ πλεῖστοι γινῶσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἔχοντες, ἐξ ἑνὸς δ' ὡς τὰ πολλὰ χειρογράφου τὰ κείμενα ταῦτα ἐκδίδοντες, διώρθουν μὲν αὐθαιρέτως ὅσα κατ' αὐτοὺς χωρία ἔχρηζον διορθώσεως, πλεῖστα δὲ χωρία ὑπὸ τῶν ἁμαθῶν ἀντιγραφῶν τῶν χειρογράφων ἐφθαρμένα κατέλειπον ἀδιόρθωτα» (Ἐμμ. Γ. Παντελάκη, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 3).

Δοθέντος, ὅτι μέχρι σήμερον δὲν ἔχει γίνεαι ἀξιόλογος διόρθωσις τῶν ἐν χρήσει λειτουργικῶν κειμένων, εἶναι προφανῆς ἡ ἀνάγκη νέας κριτικῆς ἐκδόσεως αὐτῶν δι' ἀξιοποιή-

σεως τῆς πλουσίας χειρογράφου παραδόσεως καὶ δι' ἀποφυγῆς τῆς ἐν πολλοῖς ὑπαρχούσης αὐθαιρεσίας ἢ ἀκαταστασίας περὶ τὴν κατάταξιν τῆς ὕλης.

Ὅτι δὲ καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν λειτουργικῶν βιβλίων διὰ πανορθοδόξου συμφωνίας θὰ ἔπρεπεν ἐν πολλοῖς νὰ ἀναθεωρηθῆ καὶ νὰ περιλάβῃ νέας λειτουργικὰς διατάξεις καὶ μορφάς, ἀνταποκρινομένας τόσοσιν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς μακραιώνος ὀρθοδόξου λειτουργικῆς παραδόσεως καὶ ἐξελίξεως, ὅσον καὶ εἰς τὰς σημερινὰς συνθήκας καὶ ἀνάγκας, εἶναι τι, ὅπερ εἶναι αὐτονόητον διὰ τοὺς γνωρίζοντας τὴν ἱστορίαν καὶ τὸ βαθύτερον νόημα τῆς ὀρθοδόξου λατρείας.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν Περιοδικῶν «**ΕΚΚΛΗΣΙΑ**», «**ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ**» καὶ «**ΘΕΟΛΟΓΙΑ**» παρακαλοῦνται, ὅπως πᾶσαν ἀλλαγὴν διευθύνσεώς των γνωστοποιῦν ἀμέσως εἰς τὰ Γραφεῖα τῶν ὡς εἴρηται Περιοδικῶν, Ἰωάννου Γενναδίου 14, Ἀθῆναι Τ. 140, δι' ἐπιστολῆς των, σημειουμένης ἀπαραιτήτως τῆς παλαιᾶς διευθύνσεως, ἵνα καταστῆ δυνατὴ ἡ κανονικὴ ἀποστολὴ τῶν φύλλων.

Ποιμαντικά Θέματα

ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΙΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ

ΚΑΡΠΟΦΟΡΙΑΣ

Τὸ εἶδος ἢ ὁ τύπος τοῦ χαρακτήρος τοῦ ποιμένου συνδέεται ὀργανικῶς μὲ τοὺς συγκεκριμένους ποιμαντικούς στόχους, τοὺς ὁποίους θέτει ἐνώπιόν του πρὸς ἐπιδίωξιν. Οὕτω λ.χ. ὁ ἐσωστρεφῆς ποιμὴν ἐπιλέγει ποιμαντικούς προσανατολισμούς, οἱ ὁποῖοι ἐναρμονίζονται μὲ τὴν χαρακτηρολογικὴν του ἰδιοτυπίαν. Τὸ αὐτὸ ἐξ ἄλλου πράττει ὁ ἐξωστρεφῆς ἢ ὁ δραστήριος καὶ δυναμικὸς εἰς ἐξωτερικά ἔργα ποιμὴν κ.ο.κ. Οὕτω συμβαίνει καὶ ἐνῶ ὠρισμένοι ποιμένες ρίπτουν τὸ βάρος τοῦ πνευματικοῦ των ἔργου ἐπὶ τῆς προσωπικῆς των οἰκοδομῆς ἄλλοι προτιμοῦν νὰ ἐργάζωνται περισσότερον διὰ τοὺς ἄλλους. Ἡ διάφορος αὐτῆ θέσις τοῦ ποιμένου ἔναντι τῆς διακονίας του ὀδηγεῖ ἐνίοτε εἰς ἀκρότητας μὲ ἀπροσδιορίστους δι' αὐτὸν καὶ τοὺς ποιμαινομένους ἀρνητικὰς συνεπείας. Διὰ τοῦτο εἶναι πάντοτε ἐπίκαιρον τὸ ἐρώτημα· ποία εἶναι ἄρά γε ἡ αὐθεντικὴ προϋπόθεσις τῆς ποιμαντικῆς καρποφορίας; Τί πρέπει νὰ προηγηται, ἢ οἰκοδομὴ τοῦ ποιμένου ἢ τοῦ ποιμνίου;

Ὁ ὅσιος Ἰσαὰκ ὁ Σύρος τάσσεται ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς καλλιέργειας τοῦ ποιμένου. Συνιστᾷ ὡς πρῶτιστον ἔργον καὶ καθήκον τοῦ ποιμένου τὴν πνευματικὴν του προκοπὴν καὶ ἀναγνωρίζει αὐτὴν ὡς προϋπόθεσιν τῆς ποιμαντικῆς καρποφορίας. Γενικῶς διδάσκει ὅτι ὁ πλοῦτος τῆς ποιμαντικῆς καρποφορίας, ὅσον μέγας καὶ ἂν εἶναι, ἔχει πάντοτε δευτερεύουσαν θέσιν ἔναντι τῆς πνευματικῆς ὠφελείας τοῦ ποιμένου.

«Ἀγάπησον, λέγει ὁ ὅσιος Πατὴρ, τὴν ἀργίαν τῆς ἡσυχίας ὑπὲρ τὸ ἐμπλήσαι πεινῶντας ἐν κόσμῳ καὶ ἐπιστρέψαι πολλὰ ἔθνη εἰς προσκύνησιν τοῦ Θεοῦ· κρεῖσσον γάρ σοι σεαυτὸν λύσαι τοῦ συνδέσμου τῆς ἁμαρτίας ἢ ἐλευθερῶσαι δούλους ἐκ δουλείας. Βέλτιόν σοι εἰρηνεῦσαι μετὰ τῆς ψυχῆς σου ἐν ὁμολοίᾳ τῆς ἐν σοὶ τριάδος, λέγω δὴ σώματος καὶ ψυχῆς καὶ πνεύματος ἢ εἰρηνεῦειν τῇ διδαχῇ σου τοὺς διεστῶτας»¹. Κατὰ τὸν ὅσιον Ἰσαὰκ τὸν Σύρον, ἡ μέριμνα

1. Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου. Τὰ εὐρεθέντα ἀσκητικά. Ἐν Ἀθήναις 1895, σελ. 93.

καὶ ἡ φροντίδα τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς τοῦ ποιμένου εἶναι ἔργον ἀσύγκριτον καὶ ἀνεκτίμητον. Τίποτε δὲν δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τὴν παραθεώρησίν του. Τὸ πρῶτιστον εἶναι νὰ ἐργάζεται ὁ ποιμὴν διὰ τὴν ἐσωτερικὴν του εἰρήνην, τὴν πνευματικὴν του κατάρτισιν καὶ γενικῶς τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του. Αὐτὸ συμφέρει εἰς αὐτὸν περισσότερον παντὸς ἄλλου ἔργου ποιμαντικοῦ. «Συμφέρει σοι μεριμνᾶν ἀναστῆσαι τὸ πεπτωκὸς τῆς ψυχῆς σου ἀπὸ τῶν παθῶν, διὰ τοῖς ἐν τοῖς θεοῖς κινήσεως τῶν ἐνθυμήσεών σου ἢ τὸ ἀναστῆσαι τοὺς τεθνεῶτας»².

Ἡ ὑπόμνησις αὐτῆ τοῦ ὁσίου πατρὸς εἶναι ἐπίκαιρος εἰς πᾶσαν ἐποχὴν καὶ εἰς πᾶσαν περίστασιν καὶ περίπτωσιν ποιμαντικοῦ ἔργου. Αἶ πολλαὶ καὶ ἀτελείωτοι ἀνάγκαι τοῦ ἔργου τούτου ἀπορροθοῦν ἐνίοτε τὸν ποιμὴνα εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐκδαπανᾶται οὗτος διὰ τοὺς ἄλλους εἰς θάρος καὶ ἐπὶ ζημίᾳ τῆς πνευματικῆς του υγείας. Ἐυδέχεται δὲ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ σημεῖον, ἀσθενῶν πνευματικῶς, νὰ ἐργάζεται διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἄλλων. Ἀλλὰ ἡ πνευματικὴ ἀρρώστια τοῦ ποιμένου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελῇ θετικὸν στοιχεῖον εἰς τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον οὗτος ἐπιτελεῖ. Ἀντιθέτως μάλιστα ἡ πνευματικὴ του ἀρρώστια εἶναι ἡ πλέον ἀρνητικὴ προϋπόθεσις τῆς ποιμαντικῆς του καρποφορίας. Ἐν τέλει δὲ ἡ κυρία αἰτία τῆς ἀποτυχίας τοῦ ποιμαντικοῦ τοῦ ἔργου καὶ τῆς διακονίας του.

Πολλοί, λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ «ἐν ἀρρωστίᾳ ἦσαν ψυχῆς καὶ οὐκ ἐφρόντισαν περὶ τῆς υγείας τῶν ψυχῶν αὐτῶν, ἀλλὰ δεδώκασιν ἑαυτοὺς εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ κόσμου τούτου τοῦ ἰάσασθαι τὰς ψυχὰς τῶν ἄλλων, ἔτι ὄντες αὐτοὶ ἀρρωστοὶ καὶ ἀπώλεσαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐκ τῆς ἐλπίδος τοῦ Θεοῦ»³. Οὕτω ὁ ποιμὴν, ὁ ὁποῖος τελεῖ ἐν ἀσθενείᾳ ὀφείλει ὡς πρῶτιστον ἔργον του νὰ ἔχῃ τὴν θεραπείαν τῆς ψυχῆς του. Αὐτὸ δὲ τὸ ἔργον θὰ ἀποτελῇ συγχρόνως τὴν καλλίστην προϋπόθεσιν τῆς ποιμαντικῆς του καρποφορίας, συμφώνως καὶ πρὸς τὰς ἀψευδεῖς περὶ καρποφορίας διαβεβαιώσεις τοῦ Κυρίου (Ματθ. 7, 16 κλπ).

I.K.

2. Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 94.

3. Αὐτόθι.

ΜΙΑ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ *

2. Ο ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ

Στόν π. Σωφρόνιο θρίσκομε όλα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γέροντα. Κυρίως δύο:

Π ρ ῶ τ ο ν. Εἶναι ὁ φορεὺς τῆς Παραδόσεως. Ξέρεις πολὺ καλὰ ὅτι μπροστά σου θρίσκειται ἓνας Γρηγόριος Παλαμᾶς ἢ ἓνας ἄλλος ἅγιος καὶ Πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐφ' ὅσον ὑπάρχει Ἐκκλησία ὑπάρχουν ἅγιοι. Κάθε ἓνας ἅγιος εἶναι καὶ Πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας γιατί ἔχει μέσα του τὸ Πανάγιον Πνεῦμα. Γιὰ νὰ γίνῃ κάποιος φορεὺς τῆς παραδόσεως πρέπει νὰ δαμάσῃ τὸ ἄτομό του. Ὅχι τὸ πρόσωπον ἀλλὰ τὸ ἀτομικὸ στοιχεῖο. Νὰ καθαρῖσῃ τὸν ἑαυτό του ἢ μᾶλλον καλύτερα νὰ μεταμορφώσῃ τὸν ἑαυτό του καὶ ἔτσι τίς διεστραμμένες δυνάμεις ποὺ ὑπάρχουν μέσα του νὰ τίς μεταμορφώσῃ σὲ θεῖο πάθος. Τότε μόνο ἐνεργεῖ ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ τότε λέμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι φορεὺς τῆς Παραδόσεως. Ἀπέκτησε τὸ πατερικὸ φρόνημα, τὴν δογματικὴ συνείδησι, ὅπως γράφει ὁ π. Σωφρόνιος στὸ βιβλίον του καὶ μπορεῖ χωρὶς νὰ ἀλλοιώσῃ καθόλου τὸ μήνυμα τῶν Ἁγίων Πατέρων νὰ μιλήσῃ στόν σύγχρονον ἄνθρωπο μὲ τὰ τόσα καυτὰ προβλήματα. Γνωρίζει νὰ ξεκαθαρίξῃ κάθε σου πρόβλημα μὲ καταπληκτικὴ εὐκολία. Μεταδίδει σὲ σένα τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ καὶ εἶναι σίγουρος γι' αὐτό. Ἐφθασε στὸ σημεῖο αὐτό γιατί «ὁ λόγος του εἶναι ἔμπρακτος καὶ ἡ πράξις ἐλλόγιμος».

Δ ε ὑ τ ε ρ ο ν. Διαθέτει μεγάλη ἀγάπη ποὺ εἶναι ἀναγκαιοτάτη γιὰ τὴν μετάδοσι τῆς Παραδόσεως. Αὐτὴ ἡ μετάδοσι τῆς παραδόσεως γίνεται στὸ θεῖο κλίμα τῆς ἀγάπης. Ἀγάπη τοῦ γέροντα στοὺς μοναχοὺς καὶ ἀγάπη τῶν μοναχῶν στὸ Γέροντα καὶ σ' αὐτό ποὺ παραδίδει ὁ Γέροντας. Ἐξω ἀπ' τὸ κλίμα αὐτό ποὺ συνδέεται μὲ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἀνυπόκριτη καὶ ἐθελούσια ὑποταγὴ δὲν γίνεται κανεὶς γνώστης τῆς εὐχυμῆς ζωῆς τῶν Πατέρων, δηλ. τῆς ζωῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Γι' αὐτό καὶ ἡ ἀρετὴ τῆς ὑπακοῆς εἶναι μυστήριον στὴν Ἐκκλησία. Γιὰ τὸν γέροντα δὲν εἶναι ἡ ἐκμηδένισι τοῦ ὑποτακτικοῦ ἀλλ' εὐκαιρία γιὰ νὰ μεταδώσῃ τὴν παράδοσι, καὶ γιὰ τὸν ὑποτακτικὸ δὲν εἶναι προσωπολατρεία ἀλλὰ εὐ-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 529 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 19 τεύχους.

καιρία για να δεχθῆ τὴν παράδοσι. Για να λάβῃ κανεὶς τὴν ζωὴ καὶ τὴν κίνησι τοῦ παρελθόντος πρέπει νὰ ἀδρανήσῃ καὶ νὰ ἀγαπήσῃ. Γίνεται καὶ ἐδῶ ὅ,τι μὲ τὸν Θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο. Ὁ Θεὸς ἀγάπησε τὸν ἄνθρωπο καὶ ἀπὸ ἀγάπῃ ἔστειλε τὸν Λόγο καὶ φανέρωσε τὸ θέλημά του. Καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀγαπώντας τὸν Χριστό, γνωρίζουν Αὐτὸν καὶ ἐνώγονται μαζί του. Γι' αὐτὸ μόνο γιὰ τοὺς ἀγαπώντας τὸν Θεὸν εἶναι γνωστός «Εἰ δέ τις ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, οὗτος ἔγνωσται ὑπ' αὐτοῦ» (Α' Κορινθ. γ' 3). Αὐτὸ εἶναι τὸ μυστήριον τοῦ κεκρυμμένου Θεοῦ. Αὐτὸ εἶναι αὐτὸ πού λέγεται ὅτι «φανερῶνται κρυπτόμενος καὶ κρύπτεται φανερούμενος».

Αὐτὴ ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα αὐτῶν πού ἀπέκτησαν καὶ μαγεύονται ἀπ' τὸ γλυκὸ νέκταρ τῆς ἡσυχίας. Μιὰ ἀγάπη πού κατεβαίνει σὲ τόσες μικρὲς λεπτομέρειες καὶ ἀμέσως γίνεται φανερό ὅτι εἶναι ἕνας ἅγιος. Αὐτὸ φαίνεται καθαρὰ στὸ Γέροντα πού μελετᾶμε. Δὲν εἶναι συμφεροντολόγος καὶ ὑποκριτῆς ἀλλὰ ἀπλὸς καὶ συγχρόνως μεγάλος.

Συζήτησα πολλὰς φορές μαζί του γιὰ διάφορα θέματα καὶ διέκρινα σὲ μικρὰ διαστήματα μιὰ μεγάλη προσωπικότητα. Σὲ μαγεύει κυριολεκτικὰ. Δὲν σὲ ἀφήνει στοὺς δισταγμοὺς καὶ στὶς ἀμφιβολίες. Σὲ καταλαβαίνει καὶ σὲ ἐρμηγεύει συγχρόνως ἀλλὰ καὶ σὲ βοηθᾷ νὰ βοηθήσῃς μόνος τὸν ἑαυτὸ σου. Σὲ πλησιάζει ὅσο μπορεῖς νὰ τὸν ἀνεχθῆς καὶ σὲ ἀφήνει γιὰ νὰ διψήσῃς... Ὅσο συζητᾷς μαζί του σὲ κάνει νὰ ὑποφέρῃς ἀπὸ... δίψα!! Εἶναι παραδοσιακὸς καὶ συγχρόνως συγκεκριμένος, θεδαϊότατος γι' αὐτὸ πού θὰ πῆ, θγαλμένο ἀπ' τὴν πλοῦσια προσωπικὴ του πείρα (ἔχει «πάθος» γιὰτι ἔχει ὑποστῆ τὸ «πάθος») ἀλλὰ καὶ τὸν συμπνευματισμὸ μὲ ἄλλους μοναχοὺς καὶ τὴν μελέτη διὰ τῆς προσευχῆς τῶν ἁγίων Πατέρων. Δὲν τοὺς μελέτησε γιὰ νὰ μάθῃ ἀλλὰ γιὰ νὰ ζήσει γι' αὐτὸ καὶ ὠφελήθηκε πολὺ. Συχνὰ ἐπαναλαμβάνει: «εἶναι θεδαϊότατο ἀπ' τὴν ἀσκητικὴ πείρα» πού δὲν σ' ἀφήνει νὰ πῆς τὰ πεζὰ σου καὶ ἀνθρώπινα ἐπιχειρήματα πού ἐκεῖ ἀπογυμνώνονται. Σὲ ἀφοπλίζει καὶ σὲ ἰατρεύει. Γιατί ὅσο ἐμεῖς λογικοποιοῦμε ὅλα μας τὰ προβλήματα καὶ τὰ κλείνουμε στὴν πεζότητα τῆς ζωῆς, ὅσο δηλ. κατασκευάζουμε λογικὰ ὄπλα, τόσο μένομε δέσμοι, δοῦλοι πραγματικὰ τῶν προβλημάτων μας...

Τὸν θυμᾶμαι στὴν Ἁγ. Τράπεζα κατὰ τὴν τέλεσι τῆς Θείας Λειτουργίας. Καιγόταν κυριολεκτικὰ! Ἡ Θεία Λειτουργία γι' αὐτὸν δὲν ἦταν μιὰ εὐκαιρία ἀλλὰ ἡ ΖΩΗ. Τὴν ζοῦσε καὶ συγκλονίζόταν καὶ συγχρόνως συγκλονίζε αὐτοὺς πού ἦταν δίπλα του καὶ

λειτουργούσαν μαζί του. Ἡ ἔκφρασι τοῦ προσώπου του ἔδειχνε ὅτι κάτι ζοῦσε πού ἐμεῖς οἱ τόσο ἄνθρωποι δὲν μπορούμε νὰ καταλάβουμε. Οἱ ἐκφωνήσεις καὶ οἱ εὐχὲς καὶ αὐτὲς ἀκόμη οἱ κινήσεις, ἀργές, κατανυκτικές, μεγαλειώδεις... Ὡ αὐτὲς οἱ στιγμὲς θὰ μείνουν γιὰ μένα ἕνας ἔλεγχος καὶ μιὰ νοσταλγία! Ἐνας καυτερός ἥλιος πού θὰ προκαλῆ δίψα στήν τόσο ἔρημη γῆ τῆς ψυχῆς μου. Ὅταν ἔδβαινε στήν Ὁραία Πύλη γιὰ νὰ εὐλογῆσῃ τὸν λαὸ ἔνοιωθες τόσο κοντά σου τὸν ἴδιο τὸν Χριστὸ νὰ σὲ εὐλογῆ καὶ νὰ δέχεται τὴν χάρι Του. Ἡ διδασκαλία ὅτι ὁ Ἱερεὺς δὲν εἶναι ἀπλῶς ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ τὸ μυστήριον τῆς αἰσθητῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, εὑρίσκει ἐκεῖ τὴν πλήρη ἐφαρμογή.

Μοῦ εἶπε κάποιος στὸ Λονδίνο. Ὅταν τὸν εἶδα πρώτη φορὰ νὰ λειτουργῆ μιὰ δλόκληρη ἑβδομάδα δὲν μπόρεσα νὰ κλείσω μάτι καὶ ἔπειτα ζήτησα ἐξομολόγο!!! Ὡ ἅγιε Πατέρα προσευχήσου γιὰ μᾶς στὶς ὥρες αὐτές, γιὰτι θὰ μᾶς δίνης ζωή. Πόση εὐγνωμοσύνη σοῦ χρωσῶ γιὰτι ἀπ' τὴν πολλή σου ἀγάπη ἔδωσες ἐντολή στήν ἀδελφότητα νὰ γράφουν τὸ ὄνομά μου στὰ δίπτυχα γιὰ νὰ μνημονεύεται κάθε μέρα ἰδίως κατὰ τὴν Θεία Λειτουργία! Αὐτὲς οἱ ζωήρυτες εὐχὲς εἶναι τὸ στήριγμά μου καὶ ἡ ζωή.

(Συνεχίζεται) Ἄρχιμ. ΙΕΡΟΘΕΟΥ ΒΛΑΧΟΥ Ἱεροκήρυκος

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Λόγω μεγάλης ἐλλείψεως χάρτου, εἴμεθα ἠναγκασμένοι, ὅπως παύσωμεν χορηγοῦντες παντὸς εἶδους ἀνάτυπα ἐκ τῶν δημοσιευομένων ἐν τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς Περιοδικοῖς ἄρθρων, πλὴν τῶν ἐν τῇ «ΘΕΟΛΟΓΙΑ» δημοσιευομένων ἐπιστημονικῶν μελετῶν, εἰς τοὺς συγγραφεῖς τῶν ὁποίων θὰ δίδωμεν ἑκατὸν (100) καὶ μόνον ἀνάτυπα. Συγχρόνως εἴμεθα ἠναγκασμένοι, ὅπως περιορίσωμεν μέχρι τοῦ κατωτάτου δυνατοῦ ὀρίου τὰς σελίδας τῶν Περιοδικῶν μας.

Ἐκ τῆς Διευθύνσεως

Η ΙΕΡΑΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΡΕΒΕΖΗΣ *

II.

Τὴν Κυριακὴ τῆς Πεντηκοστῆς, 29 Μαΐου 1977, ἔγινε στὴν Πρέβεζα, τὶς ἀπογευματινὲς ὥρες, μιὰ σεμνὴ ἑορταστικὴ ἐκδήλωση τῶν Ἱεροσπουδαστῶν τῆς Εἰδικῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς Πρεβέζης, μαζί μὲ τὰ Κατηχητικά της Σχολεῖα.

Στὴν γιορτὴ αὐτὴ παρευρέθησαν ὁ Νομάρχης Πρεβέζης κ. Γ. Γιαννόπουλος, ὁ κ. Διοικητὴς τῆς Δημοσίας Σχολῆς Ἐμπορικοῦ Ναυτικοῦ Πρεβέζης, ἄλλες Ἀρχές τοῦ Νομοῦ καὶ πλῆθος κόσμου, στὴν Αἴθουσα τῆς Πνευματικῆς Ἐστίας «Ὁ Ἅγιος Δημήτριος».

Τὸ πρόγραμμά της, ἄριστα καταρτισμένο, περιελάμβανε διαλεχτὲς - ἐπίκαιρες ἀπαγγελίες καὶ χριστιανικὰ ἄσματα, ποὺ τραγοῦδησε μαθητικὴ Χορωδία ὑπὸ τὴν φροντίδα καὶ διεύθυνσι τοῦ Κατηχητοῦ κ. Σωκρ. Γιωτοπούλου, καθηγητοῦ τῆς Μουσικῆς στὸ Γυμνάσιο Πρεβέζης. Οἱ Ἱεροσπουδαστὲς ἔψαλαν ἱερούς ὕμνους τῆς Πεντηκοστῆς καὶ ἀπὸ μέρους των ἐχαιρέτησε καὶ εὐχαρίστησε ὁ Αἰδεσιμώτατος π. Βασίλειος Μπούσιος.

Γιὰ τὸ ἔργο, ποὺ —στὴ διάρκεια τοῦ Σχολικοῦ ἔτους 1976 - 1977— συντελέσθηκε καὶ στοὺς δυὸ αὐτοὺς τομεῖς, τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς καὶ τῶν Κατηχητικῶν, εἶπε τὰ ἐξῆς ὁ ὑποσημειούμενος, σὰν Γενικὸς Διευθυντὴς των:

Βαθεῖα μὲ συγκινεῖ ἀπόψε ἡ ἐκδήλωση αὐτὴ τῆς τοπικῆς μας Ἐκκλησίας τῆς Νικοπόλεως. Δημιουργεῖ, δίχως ἄλλο, μιὰ πρωτόγνωρη ἀτμόσφαιρα γεμάτη ἀπὸ ἱερότητα καὶ αἰσιοδοξία.

Ἀπ' τὴν μιὰ μεριά οἱ νέοι ποιμένες της, ποὺ σήκωσαν ὀλοπρόθυμα καὶ ἀποφασιστικὰ σιὸν ὄμο τους τὸν χρηστὸ ζυγὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χριστοῦ (Ματθ. ια' 30)· ἀπ' τὴν ἄλλη τὰ «ἀρνία» Του (Ἰωάν. κα' 15), τὰ καλὰ καὶ εὐλογημένα παιδιὰ της, ποὺ ἀπ' τὰ πρῶτὰ τους δῆματα ἀγωνίζονται γενναῖα, γιὰ νὰ φυλαχθοῦν ἀπρόσβλητα ἀπὸ χίλιους δυὸ κακοποιούς, ἐπιδρομεῖς, ἀλύκτους βαρεῖς» τοὺς λέει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Πράξ. κ' 29). Καὶ προετοιμάζονται ἐντατικὰ γιὰ νὰ φυλάξουν Θεομοῦλες!...

★

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 492 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 17-18 τεύχους.

Πιστεύω, πώς κάνω τὸ χρέος μου, τὸ ἀπαράβατο ἐθνικοδομη-
σκευτικό μου καθήκον, διὰν —γεμάτος ἀγωνία κι ἀνησυχία γιὰ
τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τοῦ Ἑθνους μας— κρούω διαρκῶς τὸν
κώδωνα τοῦ κινδύνου! Καὶ δὲν ἔχω, νομίζω, ἄδικο. Γιατὶ δὲν
ὑπερβάλλω.

Βλέπω κατάματα καὶ σὲ θάθος τὴν τραγικὴν πραγματικότη-
τα. Γίνεται, σὲ μιὰ συντονισμένη κι ἐπίμονη προσπάθεια, ἄγρια
ἐπιδρομὴ τοῦ ὕλισμοῦ καὶ τῆς ἀθεΐας κατὰ τοῦ ἑλληνορθοδόξου
λαοῦ μας καὶ ἰδιαίτερα κατὰ τοῦ μαθητικοῦ καὶ νεανικοῦ κόσμου
τῆς ἀγαπημένης Πατρίδος μας.

Γνωστοὶ (ἀύπου) γιὰ τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν τους χρεω-
κοπία, πλάνοι αὐτοὶ καὶ ψευτοδιδάσκαλοι, πασχίζουν νὰ παρασύ-
ρουν τὰ νιάτα τῆς Ἑλλάδος σιὰ σκοτεινὰ κι δλέθρῳιά τους σχέδια.
Θέλουν νὰ τ' ἀφοπλίσουν ἀπὸ ἰδανικά· νὰ τὰ δηλητηριάσουν ψυ-
χικά, ὥστε νὰ γκρεμισθῆ μέσα τους καὶ νὰ σαπίσῃ κάθε ἔγχος
ἀπὸ χριστιανικὴν κι ἑλληνικὴν συνείδησι. Νὰ χαθῆ μιὰ γιὰ πάντα
ἀπ' τὴ ζωὴ τους κάθε ὄσιο καὶ ἱερό, πὸν αἰῶνες τώρα στὴν ψυχὴ
τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐσφουρηλάτησαν κι ἀνεξίτηλα ἀποτύπωσαν οἱ αἰῶ-
νες. Καὶ σ' ὄνομα τάχα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἱστορίας, τοὺς
προσφέρουν ἄφθονο δηλητήριο, πὸν κυριολεκτικὰ τὰ δολοφονεῖ!
Τοὺς σκοτώνει μέσα τους ὅλους τοὺς ἱερούς παλμούς τῆς ζωῆς,
σιτὸ ἑλληνοχριστιανικὸ σχῆμα καὶ πνεῦμα. Τοὺς ἀφαιρεῖ, δίχως
ἄλλο, κάθε πνευματικότητα κι ἀνθρωπισμό. Καὶ τὰ μεταβάλλει
σ' ἀνδρόποδα! Σ' ἐρείπια φρικιά!...

Δὲν φταῖνε ὅμως σὲ τίποτε τὰ καυμένα τὰ παιδιὰ. Ἡ εὐδύνη
ἀνήκει πελώρια σ' ἐκείνους, πὸν ἐπιτρέπουν ἢ ἀνέχονται αὐτὴ
τὴν ἐπιδρομὴν, καὶ καρφί δὲν τοὺς καίεται —ὅπως ἀποδεικνύε-
ται!— γιὰ τὸ τί θὰ γίνῃ αὐριο σ' αὐτὸν τὸν μαρτυρικὸν καὶ χιλιο-
προδομένο τόπο!

Εὐδύνονται ἀκόμη τρομερὰ ὅλοι οἱ λεγόμενοι «ἐπιστήμονες»
τῆς ζοφερᾶς ἐποχῆς μας. Ἡμιμαθεῖς καὶ ἀσυνείδητοι αὐτοί, γιὰ
νὰ ἐντυπωσιάσουν καὶ νὰ ἱκανοποιήσουν ἀσυλλόγιστα τὸ ρεῦμα
κάποιου «προοδευτισμοῦ»! Γι' αὐτὸ ἄλλο δὲν κάνουν παρὰ νὰ πα-
ραποιοῦν καὶ νὰ πλαστογραφοῦν τὴν ἀληθινὴν ἐπιστήμην, τὴν ἀδιά-
ψευστη ἱστορίαν, χρησιμοποιώντας ξεπερασμένες μεθόδους, ἀστή-
ρικτες καὶ διάτρυτες ἐπιστημονικὰ θεωρίαι, μὲ τίς ὁποῖες ζητοῦν
δογματικὰ νὰ «διαφωτίσουν» καὶ νὰ «μορφώσουν» —γράφει ὅμως
καλλίτερα νὰ «παραμορφώσουν»!— τὴν ἄπλαστὴν καὶ ἀπειρὴν νεο-
λαίαν μας, ἢ ὁποῖα, μέρα μὲ τὴν ἡμέραν, ὄλο καὶ πιὸ πολὺ ἀφιοντί-

ζεται. Καὶ τὴν βλέπομε, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ἀντίστασι καμμιά, νὰ ἐξωθῆται πρὸς τὴν ἀναρχία καὶ τὴν ἀπύθμενη διαφθορά!...



Σὲ τέτοιο κλίμα, ἐξόφθαλμα ἀντιχριστιανικὸ καὶ ἀντεθνικὸ, πὸν ζοῦμε καὶ δεχομαστε συνέχεια καταιγιωτικά πρὸς διαβολῆς, συκοφαντίας, χλευασμῶν καὶ τόσων ἄλλων ἀγρίων ἐπιθέσεων, εἶναι θαῦμα τὸ πῶς στεκόμαστε ἀκόμη. Καὶ τὸ πῶς βρῶσκονται νέοι στὴν ἡλικία, ἐνθουσιώδεις μαχητὲς στὴν πρώτη γραμμὴ γιὰ τὰ ἐλληνοχριστιανικά μας ἰδανικά.

Πραγματικὸ θαῦμα εἶναι, ἐπίσης, τὸ ὅτι ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ λειτουργοῦν, παρὰ τὶς τόσες καὶ τόσες ἀντιδράσεις, χωρὶς δυστυχῶς σ' αὐτὸ νὰ ὑστερῇ καὶ ἡ οἰκογένεια, μερικὰ Κατηχητικὰ Σχολεῖα, ὅπου φλογίζονται νεανικὲς καὶ παιδικὲς ψυχές. Καὶ προετοιμάζονται γι' ἀγῶνες ἱερῶς καὶ θυσίας, «Ὁ π ἐ ρ Π ἰ σ τ ι ε ω ς κ α ἰ Π α τ ρ ῖ δ ο ς».

Στὴν ἐκκλησιαστικὴ δικαιοδοσία μας τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης, στὴν ὁποία ἔχει δημιουργηθῆ τὴν τελευταία 25ετία μιὰ ἀξιόλογη κατηχητικὴ παράδοσι, τὴν ὁποία βλέπει κανεὶς στὸν πανηγυρικὸ τόμο «Τὰ Κατηχητικὰ μα ς» (ἔκδ. τῆς Ἱ. Μητροπόλεως, 1975, σσ. 1 - 536), ἡ προσπάθεια συνεχίσθηκε καὶ ἐφέτος ἀπ' ὅλους μας, ἀπ' ὅλους τοὺς ζηλωτὲς καὶ ἐμπνευσμένους Κατηχητὲς καὶ Κατηχήτριες, Κληρικοὺς καὶ Λαϊκοὺς (= Καθηγητὲς, Διδασκάλους, Διδασκάλισσες), οἱ ὁποῖοι ὅλοι δωρεὰν καὶ ὀλοπρόθυμα συνεργάζονται μαζί μας καὶ ἀποδίδει καθένας κατὰ τὸ μέτρον τοῦ δυνατοῦ.

Βέβαια τὸ ρεῦμα τῆς ἐκκορηκτικῆς ἐποχῆς μας ἐπηρέασε κατὰ πολλὰ καὶ τὴν δική μας κατηχητικὴ κίνησι, ἡ ὁποία φυσικὰ σιγηρίζεται στὴν ὀλίγη ἐλεύθερη καὶ ἀγαθὴ προαίρεσι τοῦ κάθε νέου, τοῦ κάθε παιδιοῦ, νὰ ἔλθῃ ἢ ὄχι στὸ Κατηχητικόν. Ἰσχύει ἀπόλυτα ἐδῶ τὸ εὐαγγελικόν «Ὁ σ τ ι ς θ ἔ λ ε υ» (Μάρκ. η' 34). Ἀλλ' ὑπῆρξαν ὄχι λίγες περιπτώσεις, πὸν τὸ παιδί διάλεξε μόνον τὸν «τὴν ἀγαθὴν μερίδα» (Λουκ. ι' 42). Παρεμποδίσθηκε ὅμως ἀπειλητικὰ ἀπὸ συμμαθητὲς καὶ φίλους, δυστυχῶς καὶ ἀπὸ γονεῖς ἀκόμη! Κι ἔτσι ἐγκατέλειψε ἀναγκαστικὰ τ' ἀγαπημένο του Κατηχητικόν.

Ἄς μὴ ξεχάσωμεν ἀκόμη τὶς τόσες δυσκολίες, πὸν παρουσιάσθηκαν ἐφέτος μὲ τὴν, κατὰ ἐβδομάδα, ἐναλλαγὴ τῆς λειτουργίας Γυμνασίου καὶ Λυκείου Πρεβέζης, καθὼς ἐπίσης τὸν φόρτο

ἐργασίας τῶν μαθητῶν - μαθητριῶν τους, καὶ τὰ διάφορα φροντιστήριά τους, πὸν δὲν τοὺς ἄφησαν χρόνο οὔτε νὰ ξεκουραστοῦν...

Παρὰ ταῦτα σὴν περιφέρειά μας ἐλειτούργησαν ἐφέτος συνολικὰ ἑκατὸν εἴκοσι ὀκτὼ (128) Κατηχητικὰ ὅλων τῶν τύπων, μὲ ἀριθμὸ μαθητῶν καὶ μαθητριῶν 4.054, ἀπ' τοὺς ὁποίους ἐφοίτησαν μέχρι τὸ τέλος 3.558.

Πρέπει νὰ εἰπωθῆ, πὸς ἡ μείωσι τοῦ ἀριθμοῦ, ἀπὸ στατιστικὲς ἄλλων ἐτῶν, ὀφείλεται καὶ στὸ γεγονός, πὸς καὶ τὰ δικά μας χωριά ὀλοένα καὶ περισσότερο ἐρημώνονται ἀπὸ παιδιά, δυστυχῶς, ἐξ αἰτίας τῆς οὐστηματικῆς καὶ ἐγκληματικῆς ἀποφυγῆς τῆς τεκνογονίας. Γι' αὐτὸ ἐφθάσαμε νὰ λειτουργοῦν Δημοτικὰ Σχολεῖα μὲ 4-5 μαθητὲς καὶ μαθήτριες, καὶ γιὰ τὶς ἕξι τάξεις τους!...

Ἡ ὥραία μας προσπάθεια ἀπέβλεπε στὸ νὰ θεραπευθοῦν οἱ καρδιὲς τῶν παιδιῶν μὲ τὴν πνοὴ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο· νὰ κατευθυνθῆ ἡ πορεία τους σταθερὰ πρὸς τὶς κορυφὲς τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν ἐλληνοχριστιανικῶν μας ἰδανικῶν· νὰ μεταδοθῆ σ' αὐτοὺς ἡ φλόγα τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς πίστεως καὶ ζωῆς, ποῦναι δοκιμασμένη, εἴκοσι αἰῶνες τώρα. Καὶ γι' αὐτὸ παρουσιάζεται αἰώνια καὶ ἀκατάλυτη. Γιατὶ ἔχει τὴν πηγὴ τῆς σὸν οὐρανό, ἀπ' ὅπου μᾶς προσφέρθηκε. Καὶ εἶναι σιέρα θεμελιωμένη «ἐ π ἰ τ ῆ ν π ἔ τ ρ α ν» (Α' Κορινθ. ι' 4). Καὶ σὸν ὑπέροχο λαὸ μας διαθέτει βαθεῖς ρίζες, ἀσάλευτα θεμέλια.

Ὅλα τοῦτα ἐκφράζει συνοπτικὰ τὸ ἐφεινὸ ἐνθύμιο τοῦ Κατηχητικοῦ μας, ποῦναι εἰδικὸ τεῦχος καὶ ἔκδοσι τῆς 'Ι. Μητροπόλεως μας, μὲ τὸ ὁποῖο τιμήθηκε κάθε μαθητὴς καὶ κάθε μαθήτρια. Καὶ τιλοφορεῖται «Πίστις ἢ ἀπιστία».

Παράλληλα διανεμήθηκαν ὀλοχρονίς, ἐκτὸς ἀπὸ εἰκόνες καὶ διαφωτιστικὰ ἔντυπα, καὶ ἄλλα ἐπίκαιρα βιβλία μας, ὅπως «Ἄν λείφουν τὰ ἐλληνοχριστιανικὰ ἰδανικά μας», «Ἀντιχριστιανικὸ καὶ ἐθνοκτόνο τὸ αὐτόματο διαζύγιον», «Ὁ χιλιασμός» κ.ἄ.

Θὰ πρέπει ἐδῶ ν' ἀναφέρω, ἐπίσης, καὶ τὶς μαθητικὲς Διευτουργίες καὶ Ὅμιλίες, πὸν ἐπραγματοποίησα σὴν πόλι μας καὶ σὴν Φιλιπιάδα γιὰ ὄλα τὰ παιδιά τῶν Λυκείων, Γυμνασίων, ἀκόμη καὶ τῶν Δημοτικῶν Σχολείων.

Ἐνθυμοῦμαι ζωηρά, καὶ μνημονεύω ἐδῶ, τὸ ἐξῆς περιστατικὸ. Προπαραμονὲς τῶν Χριστουγέννων (1976) ἡ Λυκείαρχις

Φιλιππιάδος δις Παν. Βαλληνδρά μ' ἐκάλεσε κι ἐπῆγα στοῦ Λύκειο, ὅπου ἐξωμολογήθηκε μὲ πλήρη συναίσθησι καὶ εὐκρίνεια ἓνα μεγάλο πλῆθος μαθητῶν καὶ μαθητριῶν τῶν μεγάλων τάξεων τοῦ Λυκείου. Μοῦ ἔκανε δὲ θαυμάσια ἐντύπωση, πὼς ἦταν πιά περασμένη ἡ ὥρα, ἐγὼ κατάκοπος, κι εἰτοιμάσθηκα νὰ φύγω, ἀφοῦ μὲ εἰδοποίησαν, πὼς «ὄσοι ἤθελαν νὰ ἐξωμολογηθοῦν ἦλθαν καὶ δὲν εἶναι ἄλλοι», ὅποτε, θγαίνοντας, βλέπω στὸν διάδρομο μιά ομάδα ἀπὸ 20-25 μαθητὲς καὶ μαθήτριες. Μὲ εἶδαν νὰ φεύγω, καὶ μοῦ λένε μὲ κάποιο παράπονο: «Πάτερ, εἴμαστε κι ἐμεῖς, κι ἄλλοι τῆς Γ' τάξεως τοῦ Γυμνασίου. Δὲν εἶπαν σὲ μᾶς τίποτε γιὰ ἐξωμολόγησι. Σᾶς παρακαλοῦμε κι ἐμεῖς θέλομε νὰ ἐξωμολογηθοῦμε. Νὰ δεχθῆτε κι ἐμᾶς, κι ὅλους τοὺς ἄλλους ἀπ' τὸ Γυμνάσιό μας»!...

Ἐλθὲνὰ μὲ συγκίνησε πολὺ τοῦτο τ' ὁλοτέλα ἀνεπάντεχο γιὰ τίς μέρες μας. Ἐδόξασα ἀπ' τὰ τριόρθα τῆς ψυχῆς μου τὸν Θεόν. Κι εἶπα, μονολογώντας: Δὲν θὰ μπορέση ποτὲ καμμιά ἀντιχριστιανικὴ δύναμι νὰ ξεριζώσῃ ἀπ' τὰ παιδιά μας καὶ τὸ λαὸ μας τὰ ζώπυρα τῆς ἁγίας μας Θρησκείας. Ἡ θρησκευτικὴ πίστις εἶναι ἔμφυτη στὸν ἄνθρωπο. Ὁ Θεὸς βρίσκεται παντοῦ καὶ μέσα στοῦ εἶναι τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος δὲν ἠσυχάζει μέχρι τῆς στιγμῆς, πὸν θὰ βρῆ κοντὰ του τὴν ἀπέραντη γαλήνη, τὴν σωτηρία καὶ τὴν πραγματικὴ ἀσφάλεια, καθὼς γράφει ὁ ἱερὸς Ἀβγουστίνος. Κι ὅλοι μας οἱ ἄνθρωποι, πὸν διαθέτομε στοιχειώδη λογικὴ, σ' ὀλόκληρη τὴν πορεία τῆς ζωῆς μας, κατὰ τὸν Γκαῖτε, «στὸ αἰῶνιο φῶς ζητοῦμε, τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς», πὸν εἶναι ἀναμφισβήτητα ὁ Θεάνθρωπος Ἀνθρωπὸς μας. Τὸ διεκήρυξε ὁ ἴδιος. Κι εἶναι καλόνυχος ὅποιος τὸ πιστεύει αὐτὸ καὶ τ' ἀκολουθεῖ. «Ἐ γ ὧ εἶμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου». «Ἐ γ ὧ εἶμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ». «Ἐ γ ὧ εἶμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται καὶ πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμέ οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα» (Ἰω. η' 12. ια' 25. ιδ' 16).

★

Τὸ παρήγορο τοῦτο καὶ τόσο ἐλπιδοφόρο μήνυμα μεταφέρουμε, εἴκοσι αἰῶνες τώρα, ὕστερα ἀπ' τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Πατέρες, ἐμεῖς οἱ ὀρθόδοξοι Κληρικοί, πὸν βρισκόμαστε ταγμένοι στὴν ὑψηλὴ καὶ ἱερὴ διακονία τοῦ λόγου καὶ τοῦ φρικτοῦ Θυσιαστηρίου. Εἶναι καθήκόν μας ἐπιβεβλημένο νὰ διδάσκωμε ἀφοβα τὴν ἀλήθεια. Καὶ μόνη τὴν ἀλήθεια. Ν' ἀντικρούωμε τὸ ψέμα

καὶ κάθε διαστρωφὴ τῆς ἀλήθειας, πρᾶγμα πὸν ὅλες οἱ ὕλιστικὲς κοσμοθεωρίες μὲ πάθος ἀπεργάζονται.

Γιὰ τὰ δεβαιωθῆ τοῦτο οἷς διαβάζω αὐτούσιο τὸ κείμενο ἀπὸ μιὰ ἀνατριχιαστικὴ εἶδησι, πὸν προχθὲς δημοσιεύθηκε σ' ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες (βλ. «Ἀκρόπολις», 26.5.77):

«Ἄγνωστος ἱερόσυλος, μὲ τὸ πρόσχημα μιᾶς ἀπλῆς ἐπισκέψεώς του σὶ τὸ μοναστήρι Μανρωτίσσα τῆς Καστοριάς κατέστρεψε σπάνια τοιχογραφία τοῦ 11ου αἰῶνος, ἀξίας πολλῶν ἑκατομμυρίων, γράφοντας ἐπάνω σ' αὐτὴν μὲ σιδερένιο λοστὸ «Κ.Κ.Ε.= ἡ μοναδικὴ θρησκεία σὶ τὸν κόσμον».

Ἐπίσης, ὁ ἴδιος σὶ τὸ βιβλίον ἐπισκεπτῶν τῆς μονῆς, ἔγραψε: «Ἡ θρησκεία εἶναι τὸ ὄπιον τοῦ λαοῦ καὶ τὰ πρέπει νὰ γκρεμισθοῦν ἐκκλησιεὶς καὶ μοναστήρια, νὰ ἐξαφανισθοῦν εἰκόνας, καὶ νὰ κτισθοῦν νοσοκομεῖα καὶ σχολεῖα».

Ἄβιαστα, πιστεύω, βγάζει καθένας τὰ συμπεράσματά του.

Κι ἀλλοίμονο καὶ τρισαλλοίμονο, ἂν ἐμεῖς, οἱ ἐλληνορθόδοξοι Κληρικοί, χάριν σκοπιμοτήτων ἢ ἰδιοτελιῶν συμφερόντων, δὲν πάρωμε δυναμικὴ θέσι ἀπέναντι σὶ τὴν ὅποιαδήποτε μορφὴ ἀδείας καὶ ἀπιστίας, σὶ τὸν ἀντιεπιστημονικὸ ὕλισμό, σὶ τὴν κακοήθεια καὶ σὶ τὴν ἀπάτη του, πὸν λυσοῦ σὶς ἡμέρες μας. Καὶ πολὲμᾶ ἀδυσώπητα κάθε τι τὸ χριστιανικὸ καὶ ἐθνικόν. Ἄλλὰ καὶ ἀπειλεῖ σοβαρὰ νὰ καταστρέψῃ ὄχι μόνον τὴν Χριστιανικὴν μας Ὀρθοδοξία, ἀλλὰ καὶ τὸ ἴδιο τὸ Ἔθνος μας!...

★

(Συνεχίζεται)

Ἄρχιμ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ ΒΙΤΑΛΗΣ

Στὸ περιθώριο τῆς Ἀγίας Γραφῆς

«ΤΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΛΕΓΕΙ ΤΑΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙΣ»*

Ε΄

«Οἶδά σου τὰ ἔργα, ὅτι ὄνομα ἔχεις ὅτι ζῆς καὶ νεκρὸς εἶ».

Θλιθερὴ περίπτωσις. Ἕνας ἐπίσκοπος, ἄταφος νεκρὸς. Κινεῖται, ἀναπνέει, ἀλλὰ δὲν ἀνήκει πιά στὴ ζωή. Ζωντανὸς εἶναι μόνο κατ' ὄνομα.

Γνωρίζω τὰ ἔργα σου, τὸν πληροφορεῖ ὁ Κύριος. Ἄλλὰ ποιά ἔργα; Ἀσφαλῶς ὄχι θετικά. Ὅ,τι κυρίως κάνει αὐτὸς ὁ ἐπίσκοπος, ἔχει ἀρνητικὸ χαρακτήρα. Ζημία εἶναι καὶ ὄχι κέρδος γιὰ τὴν Ἐκκλησία.

Νεκρὸς, ἐδῶ, μπορεῖ κάλλιστα νὰ μὴ σημαίνει ἄπραγος, ἀδρανής. Μπορεῖ νὰ σημαίνει καὶ δραστηριότητα, πού ὅμως δὲν ἀποτελεῖ ὄφελος. Δραστηριότητα εἶτε ἐπιφανειακὴ εἶτε ἀνίνομη. Διακονία λοιπὸν τοῦ θανάτου, τοῦ πνευματικοῦ θανάτου, πού ἐπιδιώκει στοὺς ἀνθρώπους ὁ Ἀντίπαλος, τὸ πονηρὸ πνεῦμα.

Τὶ ἀκριβῶς συνέβαινε μὲ τὸν «Ἄγγελος» τῶν Σάρδεων; Ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα, προκύπτει ὅτι πρόκειται γιὰ δυσκίνητο σιὰ εὐαγγελικὰ ἔργα ποιμένα. Γιὰ πρόσωπο κοντινὸ στὸν τύπο τοῦ «Ἀγγέλου τῆς Λαοδίκειας», πού θὰ τὸν δοῦμε στὸ τέλος.

«Γίνου γρηγορῶν καὶ στήρισον τὰ λοιπὰ ἃ ἔμελλον ἀποθνήσκειν· οὐ γὰρ εὔρηκά σου τὰ ἔργα πεπληρωμένα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μου».

Τίναξε τὴν ἀκηδία σου, βγὲς ἀπὸ τὴ νωχέλειά σου, ἀνάγησε. Ἀπόχτησε φρόνημα ἀνδρεῖο, ζωντανία. Καὶ στήριξε τὰ ὑπόλοιπα μέλη τῆς Ἐκκλησίας σου, πού μέλλουν νὰ πεθάνουν πνευματικὰ ἐξ αἰτίας τῆς δικῆς σου μαλακότητος, τῆς δικῆς σου νέκρας. Ἄν πεθάνῃ τὸ κεφάλι, πεθαίνει καὶ τὸ σῶμα.

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 562 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 20 τεύχους.

«Μνημόνευε οὖν πῶς εἴληφας καὶ ἤκουσας· καὶ τήρει καὶ μετανόησον. Ἐὰν οὖν μὴ γρηγορήσης, ἤξω ἐπὶ σὲ ὡς κλέπτου καὶ οὐ μὴ γνώσῃ ποίαν ὥραν ἤξω ἐπὶ σέ».

Μιά λοιπὸν καὶ δὲν εἶσαι τέλειος ὅπως σὲ ἤθελα, πρέπει νὰ βρῆς, νὰ κοιτάξῃς καλὰ τὰ πρότυπά σου καὶ νὰ σπεύσῃς νὰ τὰ μιμηθῆς.

Ποῦ θὰ εὔρισκε αὐτὰ τὰ πρότυπα; Μὰ ποῦ ἀλλοῦ παρὰ στὴν Παράδοξη; Δὲν θὰ τ' ἀναζητοῦσε στὸ μέλλον, ἀλλὰ στὸ παρελθόν. Στὸ ἐκκλησιαστικόν, ἀλλὰ καὶ στὸ προσωπικὸ παρελθόν.

Θὰ ἔπρεπε νὰ θυμηθῆ ποιό τοῦ εἶχαν δώσει τὴν ἱερὴ παρακαταθήκη. Νὰ θυμηθῆ δηλαδὴ κάποιους Ἀποστόλους.

Πῶς ζοῦσαν ἐκεῖνοι; Τί φλόγα εἶχε ἡ πίστις τους; Τί ἦθος τοὺς στόλιζε; Αὐτὰ ὅλα καλεῖται τώρα ν' ἀντιγράψῃ, νὰ συνεχίσῃ.

Ἄλλὰ καὶ μὲ τί ζῆλο ὁ ἴδιος εἶχε παραλάβει καὶ ἀκούσει τὸ Εὐαγγέλιον; Τί ὥραϊα σχέδια εἶχε καταστρώσει γιὰ τὸν βίον του, ὅταν δεχόταν μύχια τὸ οὐράνιον μάννα, τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ; Καὶ αὐτὰ θὰ ἔπρεπε τώρα νὰ μιμηθῆ, νὰ συνεχίσῃ. Φυλάγοντας ὅ,τι παρέλαβε, θὰ ἔπαυε νὰ εἶναι νεκρὸς καὶ μόνον κατ' ὄνομα ζωντανός.

Αὐτὸ σημαίνει προσήλωσις στὴν Παράδοξη. Ὅχι μνήμη ἀπλῆ καὶ τύποι ἄψυχοι. Ἄλλὰ «φῶς ἐκ φωτός», συνέχεια ζωῆς ἀληθινῆς.

Ἐγρήγορη μέσα στὴν Παράδοξη. Νὰ τί θὰ τὸν ἔσωζε. Γιατί, ἂν ἐπέμενε στὴν ἀφρόντιστη, τὴν ἀνοιστρήλατη, λειψὴ ζωὴ του, ποῦ ἰσοδυναμοῦσε μὲ θάνατον, δὲν θὰ γινόταν ἀνεκτὸς γιὰ πάντα. Τῆ μακροθυμίᾳ τοῦ Κυρίου του θὰ τὴ διαδεχόταν κάποτε, ξαφνικὰ καὶ ἀπρόοπτα, τὸ κάλεσμα γιὰ λογοδοσίαν. Σὰν κλέφτης μέσα στὴ νύχτα, θὰ ἐρχόταν αὐτὴ ἡ ἄγνωστη, ἀλλὰ τόσο βέβαιη ὥρα. Καὶ ὁ δοῦλος ποῦ εἶχε θάψει τὸ τάλαντον, ὁ ἄκαρπος δοῦλος, καμμὰ τότε δὲν θὰ εἶχε ἀπολογία. Ὁ ἀδέκαστος κριτὴς θὰ τὸν καταδίκαζε.

Ἄλλὰ ἔχεις ὀλίγα ὀνόματα ἐν Σάρδεσιν, ἃ οὐκ ἐρόλυναν τὰ ἱμάτια αὐτῶν καὶ περιπατήσουσι μετ' ἐμοῦ ἐν λευκοῖς, ὅτι ἄξιοί εἰσιν».

Εἶναι ὅμως καὶ μιὰ αἴσια προοπτική, πλαίϊ σου. Σὺ μπορεῖ νὰ σωθῆς, μπορεῖ καὶ νὰ μὴ σωθῆς. Ἀπὸ τὴ συνείδησή σου ἐξαρτᾶται. Ὅμως ἡ ἀπραξία σου δὲν σημαίνει ὅτι παίρνεις στὸν λαϊμό σου καὶ ὀλόκληρη τὴν Ἐκκλησία πὸς σοῦ ἐμπιστεύθηκα.

Βλέπω μιὰ μερίδα τῆς ζωσα. Παρὰ τὶς δικές σου ἀτέλειες, αὐτοὶ οἱ πιστοὶ μου δὲν μαράθηκαν. Εἶναι ἄνθρωποι καὶ καθαροὶ ἀπὸ ἁμαρτίες. Ψυχὲς μὲ ὀλοφώτεινους, ἄσπιλους χιτῶνες, ἄξιες νὰ εἰσέλθουν στὸν αἰώνιο νυμφῶνα μου.

Διαστέλλω αὐτοὺς τοὺς πιστοὺς ἀπὸ σένα. Δὲν σοῦ ὀφείλω τίποτε γιὰ τὴν ἀγιότητα τους. Μπορεῖ ν' ἄκουσαν κάποιο κήρυγμά σου καὶ νὰ ἐμπνεύσθηκαν. Μπορεῖ κάποια σου ἀνυποπιτη ἀρετὴ ἢ πράξη νὰ τοὺς στήριξαν. Συμπτωματικὲς προϋποθέσεις.

Δὲν ὑπῆρξες καλὸς καὶ ἐπιμελὴς κηπουρὸς στὸ νοητὸ αὐτὸ περιβάλλι, ὅπου δὲν πότιζες, δὲν κλάδευες, δὲν στήλωνες παρὰ ποῦ καὶ ποῦ. Καὶ ὅμως, νά. Ὑπάρχουν ἄνθη πὸς ἀναπτύχθηκαν σὰν τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ. Ψυχὲς μ' ὀλοκληρωμένο χριστιανικὸ βίο, πὸς δὲν ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴ δική σου μέριμνα, τὴ σχεδὸν ἀνυπόστατη.

Αὐτοὶ οἱ πιστοὶ τῶν Σάρδεων εἶναι ἡ χαρὰ καὶ ἡ ἀνάπαυσή μου. Ἡ παρηγορία μου ὅταν βλέπω ἐσένα, τὸν στεῖρο πνευματικὸ πατέρα, πὸς ἔχει τέτοια παιδιὰ στὸ σπίτι του.

(Συνεχίζεται)

ΒΑΣ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

Α Ν Α Κ Ο Ι Ν Ω Σ Ι Σ

Ἀποφάσει τῆς Ἐποπτικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς (Πρακτικὸν τῆς 23/1/69), ἅπαντες οἱ Ἱ. Ναοὶ τῆς Χώρας εἰς τοὺς ὁποίους ἀπεστέλλετο ἡ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» δὲν θὰ λαμβάνωσιν εἰς τὸ ἐξῆς φύλλον καθ' ὑποχρέωσιν. Οἱ Πρόεδροι τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Συμβουλίων ἐκάστου Ἱ. Ναοῦ, ἐφ' ὅσον ἐπιθυμοῦν νὰ συνεχισθῇ ἡ ἀποστολὴ διὰ νὰ ἔχωσι τὴν σειρὰν τῶν τόμων τοῦ Περιδικοῦ εἰς τὰς Βιβλιοθήκας τῶν Ἱ. Ναῶν, παρακαλοῦνται νὰ δηλώσωσι τοῦτο ἐγγράφως, συναποστέλλοντες καὶ τὴν ἐτησίαν συνδρομήν, ὁδὸς Ἰωάννου Γενναδίου 14, Ἀθῆναι (140), Περιδικὸν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ».

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΛΑΤΡΕΙΑ *

Τὴν μεγάλην παιδαγωγικὴν σημασίαν τῆς χρήσεως τῆς φαλμωδίας διὰ τὴν θρησκευτικὴν ἀγωγὴν τῶν πιστῶν διείδον οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι ἐδημιούργησαν καὶ εἰσήγαγον ταύτην εἰς τὴν χριστιανικὴν λατρείαν. Περὶ αὐτῆς ἔλεγεν ὁ Μ. Βασίλειος: «Διὰ τοῦτο τὰ ἑναρμόνια ταῦτα μέλη τῶν φαλμῶν ἡμῖν ἐπιτέλονται, ἵνα ὡς οἱ παῖδες τὴν ἡλικίαν ἢ καὶ ὄλως νεαροὶ τὸ ἦθος τῆ μὲν δοκεῖν μελωδῶσι, τῆ δὲ ἀληθείᾳ τὰς ψυχὰς ἐκπαιδεύονται... Φαλμὸς γαλήνη ψυχῶν, βραβευτὴς εἰρήνης, τὸ θορυβοῦν καὶ κυμαῖνον τῶν λογισμῶν καταστέλλων. Μαλάσσει μὲν γὰρ τῆς ψυχῆς τὸ θυμούμενον, τὸ δὲ ἀκόλαστον σωφρονίζει. Φαλμὸς φιλίας συναγωγός, ἔνωσης διεστώτων, ἐχθραίνοντων διαλλακτῆριον. Τίς γὰρ ἔτι ἐχθρὸν ἠγείσθαι δύναται, μεθ' οὗ μίαν ἀφήκε πρὸς Θεὸν τὴν φωνήν; Ὅστε καὶ τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀγάπην ἢ φαλμωδία παρέχεται οἶονεὶ σύνδεσμόν τινα πρὸς τὴν ἔνωσιν τῆς συνωδίας ἐπινοήσασα καὶ εἰς ἐνός χοροῦ συμφωνίαν τὸν λαὸν συναρμύζουσα»¹¹. Ὁ Ἰωάννης δὲ ὁ Χρυσόστομος ὁμιλῶν περὶ τοῦ Οἴκου τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἐκκλησιασμοῦ λέγει: «Εἴσελθε τῶν προθύρων εἴσω, καὶ καθάπερ αὔρα τις πνευματικὴ περιέσταται σου τὴν ψυχὴν. Αὕτη ἢ ἡσυχία εἰς φρίκην ἄγει καὶ διδάσκει φιλοσοφεῖν ἀνίστησι τὸ φρόνημα καὶ οὐκ ἀφίησι μεμνηθῆσαι τῶν παρόντων· μεθίστησί σε ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανόν»¹². Εἰς πολλὰς δὲ ὁμιλίας τοῦ ἐπαναλαμβάνει τὸ τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου: «εὐθυμεῖ τις; ψαλλέτω»¹³.

Διὰ τὰ ἔχη τις ὁμῶς μίαν πλήρη εἰκόνα τῆς σημασίας τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς καὶ τῆς ἐπιδράσεως ταύτης ἐπὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ χριστιανοῦ δέον νὰ γνωρίζῃ τὰ ἔργα τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ (α' ἡμισυ τοῦ 6 αἰῶνος), δημιουργοῦ τοῦ ὕμνου, τοῦ Πατριάρχου Σεργίου, δημιουργοῦ τοῦ Κοντακίου¹⁴, τοῦ Ἀνδρέου ἐκ Κρήτης, εὐρετοῦ τῆς ποιήσεως τῶν κανόνων (Μ. Κανόνος), τοῦ

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 565 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 20 τεύχους.

11. Ἐ. Π. 29, 212. Ὅρα ὁμοίως εἰς Ἐ. Π. 31, 581 - 584 ἢ «ἀμείνων καὶ εἰς ἄμεινον φέρουσα μουσική».

12. Ἐ. Π. 31, 145.

13. Ἰακώβου ε', 13.

14. Περὶ τοῦ δημιουργοῦ τοῦ Κοντακίου ὑπάρχουν καὶ ἕτεροι γινῶμαι.

Ἰωάν. Δαμασκηνοῦ, δημιουργοῦ τῆς Ὀκτωήχου, Κοσμά τοῦ Ἱεροσολυμίτου¹⁵ καὶ ἄλλων Ἱερῶν Πατέρων, ἀσχοληθέντων περὶ αὐτήν.

Πλὴν ὅμως τῶν ἐκπροσώπων τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι τσαφῆτα προσέφερον τῇ ὀρθόδοξῳ λατρείᾳ, ἔχομεν καὶ τοὺς Καθολικοὺς καὶ Προτεστάντας Θεολόγους, οἱ ὅποιοι, ἀσχοληθέντες περὶ τὴν Ὀρθόδοξον λειτουργίαν καὶ λατρείαν, ἐξέφρασαν τὸν θαυμασμόν των καὶ διὰ τὸ βάθος τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς. Οὕτως ὁ Φρειδερίκος Χάϊλερ (HEILER), καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μαρβούργου, παρατηρεῖ ὅτι «ἐνώνει ἀκόμη ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία τὸν πλοῦτον καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Τυπικοῦ, τῆς εἰκονογραφίας καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἄσματος, μὲ αὐστηράν ἀποστροφὴν πρὸς πᾶν τὸ σαρκικὸν εἰς τὴν τέχνην καὶ κατὰ μέγα μέρος καὶ εἰς τὴν μουσικὴν»¹⁶.

Ὁ Γερμανὸς μοναχὸς, μάρτυς καὶ Θεολόγος Κίρχοφ (KIRCHOFF) λέγει ὅτι ἡ ὀρθόδοξος λειτουργία ἦτις «περιέχει ὀλόκληρον τὸ Εὐαγγέλιον, τόσον ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἐπαγγελίας, ὅπως αὕτη ἀπεκαλύφθη εἰς τὴν Π. Διαθήκην, ὅσον καὶ ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἐκπληρώσεως, ὅπως ἐδόθη εἰς τὴν Κ. Διαθήκην»¹⁷, ἐρμηνεύεται καὶ ἀποδίδεται ὀρθῶς διὰ τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς¹⁸.

Ἡ Ὀρθόδοξος λατρεία μας δὲν προσφέρεται ὀρθῶς καὶ πλήρως ἐνώπιον τῶν πιστῶν μας καὶ ἰδιαιτέρως ἐνώπιον τῶν ἑτεροδόξων, οἱ ὅποιοι τοσοῦτον θαυμάζουν ταύτην, ἐκ τῆς μὴ πραγματικῆς ἀποδόσεως τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς. Διὰ ταύτης μεταδίδεται εὐκολώτερον τὸ ὀρθόδοξον δόγμα, διότι ὑπάρχει στενὰ σύνδεσμος μεταξὺ λατρείας καὶ δόγματος¹⁹, ἐκμανθάνονται εὐχερέστερον αἱ χριστιανικαὶ ἀλήθειαι καὶ ἐπομένως ἐδραιοῦται περισσότερον ἢ πίστις τῶν χριστιανῶν εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ποικιλῶνυμοι αἱρέσεις ἐμφανίζονται ἀνάμεσά μας. Δικαίως ὁ προμνημονευθεὶς θεολόγος τῆς

15. Γ. Α. Τ., ἄρθρ. ὑπὸ τὸν τίτλον Μουσικὴ ἐν Νεωτέρῳ Ἐγκυκλοπαιδικῷ Λεξικῷ «ΗΑΙΟΥ», τ. 13, σ. 831.

16. Ἡ Νοσταλγία τῆς Ὀρθοδοξίας, Ἀδελφότης Θεολόγων «ΖΩΗ», Ἀθήναι, 1956, σ. 43. Πρὸς. EVELYN UNDERHILL, WORSHIP: NEW YORK, 1957, P. 263.

17. Ἡ Νοσταλγία τῆς Ὀρθοδοξίας, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 60.

18. Αὐτόθι, σ. 60.

19. Αὐτόθι, σ. 73. Ν. Τωμαδάκη, Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν ποίησις καὶ ἡ συμφωνία αὐτῆς πρὸς τὸ δόγμα καὶ τὰ κείμενα τῶν Γραφῶν («Ἀθηνᾶ», 53, 1949 καὶ Ἀνάτυπον).

Δύσεως Κ. Κίρχοφ (KIRCHOFF) ὁμιλῶν διὰ τὸ Ἐκκλησιαστικὸν ἔτος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας λέγει: «πόσον διάπλατα ἀνοίγει τὸν ἑαυτὸν τῆς ἡ Βυζαντινῆ Ἐκκλησία διὰ μέσου τῶν ὕμνων καὶ τῶν προσευχῶν τοῦ ἑορτολογίου εἰς τὰς ἀκτῖνας τοῦ Ἥλιου, ὁ ὁποῖος τὴν περιλάμπει καθ' ὅλον τὸ Ἐκκλησιαστικὸν ἔτος.»²⁰ Καὶ ἀλλαχοῦ προσθετεῖ: «Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν ἔτος, τὸ ὁποῖον συχνὰ πάλλεται ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν δραματικότητα τῆς ἀσματικῆς Βυζαντινῆς λατρείας καὶ διακρίνεται διὰ τὴν μεγαλοπρεπῆ ἑσωτερικὴν ἐνότητα κινήσεως, ἐνδύματος, μορφῆς, ἄσματος, μουσικῆς καὶ θυσίας, εἰς ἡμᾶς σήμερον δὲν παρέχει ζωντανὴν εἰκόνα (παράστασιν), ἀλλὰ μόνον ἀμυδρὰν ἀπεικόνισιν τοῦ κάλλους αὐτοῦ τοῦ θεάματος καὶ τῆς λαμπρότητος, ἡ ὁποία ἄλλοτε, καθημερινῶς ἀποκαλυπτομένη, ἔκαμνε τὸ ἅγιον ἔτος εὐκαιρίαν διὰ μίαν ὑψηλὴν ζωὴν»²¹. Γενικῶς δὲν ὑπάρχει ἑτερόδοξος μελετητὴς τῆς Ὁρθόδοξου ἡμῶν λατρείας, ὁ ὁποῖος νὰ μὴ ἔχη καταλήξει εἰς παρόμοια συμπεράσματα. Καὶ ἡμεῖς, ἐρειδόμενοι ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας, ἐπὶ τῶν γνωμῶν τῶν ἐκλεκτῶν μελετητῶν καὶ ἐκτελεστῶν τῆς, ἐπὶ τῶν συμπερασμάτων τῶν ἑτεροδόξων καὶ ἐπὶ τῆς προσωπικῆς ἐμπειρίας, ἐπαναλαμβάνομεν τὸ ὑπὸ τοῦ Θεολόγου Β. Μουστάκη ἀναφερόμενον: «ἡ ὀρθόδοξος μουσικὴ εἶναι ἀπὸ τοὺς πλέον πολυτίμους ἀλλὰ καὶ τοὺς πλέον προσιτοὺς θησαυροὺς τῆς παραδόσεώς μας. Ἄν γίνῃ συστηματικὴ καλλιέργεια τῶν διανοιῶν καὶ τῶν καρδιῶν ἀπέναντί του, ὁ λαὸς μας δόξληρος θὰ ἐνστερνισθῇ τὸν θησαυρὸν τοῦτον, ὅστις εἶναι κάτι βγαλμένον ἀπὸ τὴν θεῖαν χάριν καὶ ἀπὸ τὴν ψυχὴν μας. Καὶ θὰ αἰσθάνωνται τότε ὅλοι, εἴτε συνειδητῶς εἴτε ὑποσυνειδήτως — ἀδιάφορον — ὅτι καὶ ἀπὸ αἰσθητικὴν ἀποψιν ἡ μουσικὴ αὕτη εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνωτέρα τῆς δυτικῆς, ὡς ἀνώτερος εἶναι ὁ Παρθενῶν ἢ ἡ Ἁγία Σοφία ἀπὸ τοὺς ναοὺς τῆς Ἀναγεννήσεως ἢ τοῦ Μπαρόκ»²².

Τοιαύτης οὔσης τῆς σημασίας τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, ἀς ἴδωμεν τὸ δευτέρον μέρος τοῦ θέματός μας.

(Συνεχίζεται)

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΧΡ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Θεολόγος Καθηγητὴς Παιδαγ. Ἀκαδημίας Τριπόλεως

20. Αὐτόθι, σ. 77. Gasper Lefebvre, L'année liturgique ἐν Liturgia, σελ. 611-693.

21. Αὐτόθι, σ. 79.

22. Β. Μουστάκη, ἄρθρ. ὑπὸ τὸν τίτλον Μουσικὴ Ἐκκλησιαστικὴ, ἐν ὀ' ἀνωτ., τ. 9, στ. 112.

«Ε Ο Ρ Τ Ο Λ Ο Γ Ι Ο Ν» *

Πάτριαι, Νέαι: Βλέπε Ἰπάτη.

Πάτριαι, Παλαιαί: αἱ σημεριναὶ Πάτριαι, πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας καὶ ἔδρα τοῦ Μητροπολίτου. Τόπος μαρτυρίου τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐνθα φυλάσσεται ἡ τιμιωτάτη αὐτοῦ κέρα (Νοεμ. 30).

Ἐπίσκοπος Πατρῶν ἐγένετο Ἡρωδίων ὁ ἀπόστολος, ὅστις ἐμαρτύρησεν ἐκεῖ. Αὐτόθι ἤθλησε μαρτυρικῶς Ζαχαρίας ὁ Ἀρταῖος (Ἰαν. 20). — Ἐκ Πατρῶν κατήγετο ὁ ἀπόστολος Σωσίπατρος (Μαΐου 29) καὶ ὁ ὁσιομάρτυς Παῦλος, ὁ ἐν Ραϊθῶ (Ἰαν. 14). — Διήλθον καὶ ἔζησαν ἐν Παλαιαῖς Πάτριας ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς (Ὀκτ. 18), Ἀρτέμιος ὁ μεγαλομάρτυς ἰδρυτὴς καὶ προστάτης τῆς ἱ. μονῆς «Γηροκομείου» καὶ ὁ νεομάρτυς Παῦλος (Μαΐου 22), ὁ ἐκ Σωποτοῦ τῶν Καλαβρῦτων.

Πάφος: παράλιος πόλις τῆς Κύπρου, ἀγομένη εἰς τὴν ὀμηρικὴν ἐποχὴν. Τὴν πόλιν ἐπεσιέφη ὁ ἀπ. Παῦλος, ὑπὸ τοῦ Βαρνάβα συνοδευόμενος.

«Παυλοπετρίου»: ἱερὰ μονὴ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Νικομηδείας.

«Πελεκητή»: ἱερὰ μονὴ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἡ ἐπιλεγομένη «Πελεκητή». Ἡ μονὴ αὕτη, σταυροπήγιον οὐσα πατριαρχικόν, σώζεται μέχρι τοῦ νῦν ἀπέχει περὶ τὴν ὥραν τῆς κωμοπόλεως Τριγιάς ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἐκτισμένη εἰς τερπνοτάτην τοποθεσίαν. Ἠσκήθησαν ἐκεῖ οἱ ὅσιοι Μακάριος, Ἰλαρίων ὁ νέος κλπ. 2. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἰάσμου τῆς ἐπαρχίας Κομοτηνῆς.

«Πενθουκλᾶ»: ἱερὰ Μονὴ εἰς τὴν ἔρημον τοῦ Ἰορδάνου. Ἐκεῖ ἡ-

κήτευσεν ὁ ὅσιος Κόνων, ὅστις ἀδεία τοῦ Ἱεροσολύμων Πέτρου, ἐβάπτισε τοὺς εἰς Ἰορδάνην ἐρχομένους προσκυνητὰς ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας.

Πεντάπολις: ὀνομασία διαφόρων ὁμοσπονδιῶν περιλαμβανουσῶν πέντε πόλεις κυριώτεραι αἱ: Ἰορδάνου, Φιλισταίων, Δωρικῆ, Θρακικῆ, Κυρηναϊκῆ κλπ. Τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Πενταπόλεως ἐπίσκοπος διετέλεσεν ὁ ἅγιος Νεκτάριος ὁ ἐν Αἰγίῳ (Νοεμ. 9).

Πεντέλη ἢ Πεντελικόν, ὄρος ἱστορικόν, πλησίον τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ πάλαι εἶχε πολλὰ ἀσκητήρια, εἰς τὰ ὁποῖα ἤκησαν πολλοὶ ἀναχωρηταί, διδὲ καὶ «ὄρος ἀμώμων» καλεῖται. Σπουδαιότερος ἐστάθη ὁ ὅσιος Τιμόθεος ἐπίσκοπος Εὐρύπτου καὶ κτίτωρ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πεντέλης (1550).

Πέργαμος: ἡ ἀρχαία πόλις τῆς Μυσίας τῆς Μ. Ἀσίας, παρὰ τὴν δυτικὴν παραλίαν, βορείως τῶν Σάρδεων καὶ ἔναντι τῆς νήσου Λέσβου. Ἐν Περγᾶμῳ ἰδρῦθη χριστιανικὴ ἐκκλησία, μία τῶν ἐπτὰ ἐν Ἀνατολῇ, πρὸς ἣν ἀπευθύνεται ἐν τῇ Ἀποκαλύψει αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης (Ἀποκ. 1, 12. 2, 12-17).

Πέργη: ἀρχαία πόλις τῆς Μ. Ἀσίας, πρωτεύουσα τῆς Παμφυλίας, παρὰ τὴν Ἀττάλειαν. Τὴν πόλιν ἐπεσιέφη ὁ ἀπ. Παῦλος.

Περσία (νῦν Ἰράν): τὸ γνωστότατον βασιλείον τῆς Ν.Δ. Ἀσίας.

«Πηλουσίον»: πόλις καὶ ὄρος τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου, παρὰ τὸ σημερινὸν Πόρτ Σάιτ. Εἰς τὸ ὄρος τοῦτο κατέφυγεν ὁ ὅσιος Ἰσίδωρος, ὃς καὶ «Πηλουσιώτης» ἐκλήθη.

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 530 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 19 τεύχους.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

ΤΟΥ Δ. Σ. ΤΟΥ Ι. Σ. Κ. Ε.

Τὸ ἀπερχόμενον Δ.Σ. τοῦ Ι.Σ.Κ.Ε. ἀνακοινοῖ πρὸς ἅπαντα τὰ μέλη τοῦ Ι.Σ.Κ.Ε. καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς Αἰδεσιμωτάτους Ἐφημερίους τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας τὰς κατὰ τὴν τριετῆ θητείαν του ἐπιδιώξεις καὶ ἐνεργείας του.

1. Τῇ εἰσηγήσει του καὶ κατόπιν ἀποφάσεως τῆς Γεν. Συνελεύσεως τοῦ Ι.Σ. Κληρικῶν Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν διηρυύνθη ὁ Ι.Σ. εἰς Πανελλήνιον τοιοῦτον ὑπὸ τὴν ἥδη ἐπωνυμίαν Ι.Σ.Κ. Ἑλλάδος.

2. Ἐπέτυχε τὴν ἐγγραφὴν εἰς τὸν Ι.Σ.Κ.Ε. ἰκανοῦ ἀριθμοῦ ἐφημερίων ἐξ ὄλων ἀνεξαιρέτως τῶν Ἱ. Μητροπόλεων τῆς Χώρας.

3. Ἐπέτυχε πλὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Δικαστηρίου ἐπικυρώσεως τοῦ Καταστατικοῦ καὶ τὴν ὑπὸ τῆς Ι.Σ. τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀναγνώρισίν του, ὡς καὶ ὑπὸ τῆς Πολιτείας τοιαύτην διὰ τῆς ἀναφορᾶς τοῦ Ι.Σ.Κ.Ε. εἰς τὸν Καταστατικὸν Χάρτην τῆς Ἐκκλησίας.

4. Ἐπέτυχε τὸν καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Ι.Σ.Κ.Ε. διορισμὸν τῶν Κληρικῶν μελῶν (4 τὸν ἀριθμὸν) καὶ τοῦ εἰδικοῦ Οἰκονομολόγου εἰς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ Γ.Α.Κ.Ε. καὶ οὕτω κατὰ πλειοψηφίαν ἢ διοίκησις τοῦ ἀσφαλιστικοῦ μας Ὄργανισμοῦ περιῆλθεν εἰς τοὺς Ἐφημερίους.

5. Διόρισε κατὰ πρότασιν τῶν οἰκείων Σεδ) τάτων Μητροπολιτῶν τὰς ὑπὸ τοῦ Καταστατικοῦ προβλεπομένας τοπικὰς κατὰ Μητροπόλεις Ἐπιτροπὰς εἰς πλείστας — εἰς τὰς περισσοτέρας — Μητροπόλεις.

6. Κατόπιν προσπαθειῶν καὶ ἐνεργειῶν του ἐπέτυχε τὴν καταβολὴν καὶ εἰς τοὺς ἐφημερίους καὶ διακόνους τῶν δώρων Χριστουγέννων, Πάσχα καὶ θερινῆς ἀδείας, ἐπὶ τῶν πραγματικῶν ἀποδοχῶν των.

7. Κατόπιν ἐγτόνων πιέσεων εἰς τοὺς ἀρμοδίους ἐπέτυχεν τὴν καταβολὴν εἰς τοὺς Ἐφημερίους τοὺς ὑπηρετοῦντας εἰς κάτω τῶν χιλίων κατοίκων περιοχὰς ἐπιδόματος ἐκ δρχ. 500 μηνιαίως.

8. Ἐπέτυχεν τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὸν Καταστατικὸν Χάρτην τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος εὐεργετικῶν ὑπὲρ τῶν Ἐφημερίων διατάξεων.

9. Ἐπέτυχε τὸν διορισμὸν ὡς Γ. Δ) ντοῦ τοῦ Τ.Α.Κ.Ε. Κληρικου δοκίμου διὰ τὰ θέματα τοῦ Τ.Α.Κ.Ε., ὁ ὁποῖος διετέλεσε ἐπὶ 10ετίαν καὶ πλέον ὡς Διευθυντῆς εὐδοκίμως εἰς τὸν Ὄργανισμὸν αὐτόν, καὶ γνωστοῦ διὰ τὰ φιλοεφημεριακὰ φρονήματά του.

10. Ἐπέτυχε τὴν ἀναγνώρισιν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς Μισθολογίου τὴν κατὰ πρότασιν τῆς Α.Δ.Ε.Δ.Υ. καὶ ὄλων τῶν Ὑπαλληλικῶν Ὄργανώσεων ἐξίσωσιν τοῦ μισθολογίου τῶν Ἐφημερίων μὲ τοὺς μισθοὺς τῶν Δημοσίων Ὑπαλλήλων εἰς τὸ καταρτισθὲν Νομοσχέδιον.

11. Ἐπέτυχε τὴν εὐμενῆ ἀναγνώρισιν ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων ὑπηρεσιακῶν παραγόντων τοῦ Κράτους διὰ τὴν οἰκονομικὴν βελτίωσιν καὶ τοῦ Ἐφημεριακοῦ Κλήρου τῆς Ἑλλάδος, κατόπιν ἐπιμόνων παραστάσεων του καὶ πολλαπλῶν ὑπομνημάτων.

12. Ἐπέτυχε τὴν ἀναγνώρισιν ἐκ μέρους ὄλων τῶν Πολιτικῶν Κομμάτων καὶ ὄλων σχεδὸν τῶν πολιτευτῶν τῆς χώρας τῶν δικαίων αἰτημάτων τοῦ Ἐφημεριακοῦ Κλήρου καθὼς καὶ τὴν συμβολὴν του εἰς τὴν ἐν γένει ζωὴν τοῦ Ἔθνους.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἐπιτεύξεων του τὸ ἀπερχόμενον Δ.Σ. ἐνήργησε καὶ ἄλλας ὑπὲρ τοῦ Ἐφημεριακοῦ Κλήρου πράξεις καὶ ἐνεργείας διὰ ζωτικὰ τῶν Ἐφημερίων θέματα τῶν ὁποίων αἱ λύσεις εὐρίσκονται ἤδη ἐν ἐξελίξει. Τὰς λύσεις τῶν θεμάτων αὐτῶν ἐπαφίεται εἰς τὴν γέαν ἐκ τῶν Ἀρχαιρεσιῶν τοῦ Νοεμβρίου 1977 ἀναδειχθησομένην Διοίκησιν.

Μετ' ἀδελφικῶν χαιρετισμῶν,

Τὸ ἀπερχόμενον Διοικητικὸν Συμβούλιον.

Πρωτοπρ. Νικ. Αὐγερινόπουλος, Πρόεδρος, Πρωτοπρ. Σπυρ. Κοράκης, Ἀντιπρόεδρος, Οἰκ. Δημ. Πλατῆς, Γεν. Γραμματεὺς, Πρωτοπρ. Γεώργ. Χατζηδογιάνακῆς, Ταμίας, Πρωτοπρ. Κων) νος Γερασιμῶπουλος, Μέλος, Πρωτοπρ. Δημ. Δρίτσας, Μέλος, Πρωτοπρ. Ἐμμανουήλ Βολουδάκης, Μέλος.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ,

ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

336. Εἰς τὸ συλλεΐτουργον τί πρέπει νὰ φάλλεται τὸ «Ἀγαπήσω σε, Κύριε...» ἢ τὸ «Πατέρα Υἱόν...»; Γιατί νὰ παραλείπεται τὸ δεύτερο; (Ἐρώτησις Αἰδес. Δ. Πατσούρη).

Εἶναι γνωστό, ὅτι ὁ ἀσπασμὸς τῆς εἰρήνης, πού προηγείται τῆς εὐχῆς τῆς ἀναφορᾶς, στήν παλαιὰ μὲν ἐποχὴ ἐδίδετο ἀπὸ ὅλο τὸ ἐκκλησίασμα, ὅπως γίνεται μέχρι σήμερα στήν Ἀρμενικὴ Ἐκκλησία. Γενικῶς ὁμοῦ στήν Ὀρθόδοξο Ἐκκλησία ὁ ἀσπασμὸς ἔχει, ἀπὸ πολλοῦ φαίνεται, ἀτογήσει. Κατὰ τὴν λειτουργία πού τελεῖται ἀπὸ μόνον τὸν ἱερέα, ὁ ἀσπασμὸς περιορίζεται τυπικῶς μόνον στὰ ἄγια. Κατὰ τὰ συλλεΐτουργα διατηρεῖται ἐν μέρει ἡ ἀρχαία τάξις καὶ οἱ ἱερεῖς ἀσπάζονται ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Αὐτὴ ἡ ἀνταλλαγὴ τοῦ ἀσπασμοῦ διαρκεῖ ἀρκετὴ ὥρα, ἀφοῦ ὁ ἀσπασμὸς δίδεται ἀπὸ ὅλους πρὸς ὅλους. Πολὺ περισσότερο χρόνο θὰ ἀπαιτοῦσε στήν ἀρχαία Ἐκκλησία ἡ ἀνταλλαγὴ τοῦ ἀσπασμοῦ μεταξὺ τοῦ λαοῦ, ἀφοῦ φαίνεται ὅτι ἐδίδετο κατὰ τὸν ἴδιον τύπον πού ἀκολουθεῖται σήμερα ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς. Ἠσπάζοντο δηλαδὴ ὅλοι οἱ ἄνδρες ὅλους τοὺς ἄνδρες καὶ ὅλες οἱ γυναῖκες ὅλες τίς γυναῖκες, πού εὐρίσκοντο μέσα στὸν ναὸ (βλ. Ἀποστολικαὶ Διαταγαὶ Η' 11: «καὶ ἀσπαζέσθωσαν οἱ τοῦ κλήρου τὸν ἐπίσκοπον, οἱ λαϊκοὶ ἄνδρες τοὺς λαϊκοὺς, αἱ γυναῖκες τὰς γυναῖκας»). Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν ἄλλο τρόπο τοῦ ἀσπασμοῦ, πού ἀκολουθεῖται σήμερα ἀπὸ τοὺς Ἀρμενίους, πού ἴσως εἶναι καὶ ὁ ἀρχαιότερος, πού κάθε ἓνας ἀσπάζεται μόνον τὸν εὐρισκόμενον πλησίον του καὶ ἔτσι τρόπον τινα ὁ ἀσπασμὸς διαδοχικὰ μεταδίδεται ἀπὸ τὸν πρῶτον μέχρι τὸν τελευταῖον, πάλι ἀπαιτεῖται λιγώτερος μὲν, ἀλλὰ ἀρκετὸς χρόνος.

* Ἀρά γε γιὰ νὰ καλυφθῇ ὁ κενὸς αὐτὸς χρόνος τοῦ ἀσπασμοῦ δὲν ἐφάλλετο τίποτε; Δὲν ἔχομε σχετικὲς μαρτυρίες ἢ ἔστω καὶ

ὕπαινιγμους ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα κείμενα. Ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰ ο υ σ τ ί ν ο υ (Β' αἰών) «ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἀσπασόμεθα, παυσάμενοι τῶν εὐχῶν» (Α' Ἀπολογία 65, 9), εἶναι πάρα πολὺ παλαιά, ὥστε νὰ μᾶς διαφωτίσῃ γιὰ τὴν ἐποχὴ πού εἶχε ἀναπτυχθῆ ἡ τάξις τῆς λειτουργίας. Τὸ «παυσάμενοι τῶν εὐχῶν» ὑπονοεῖ μᾶλλον διάστημα σιγῆς, ὄχι μόνον τῆς προσευχῆς ἀλλὰ καὶ τῆς ψαλμωδίας. Τὸ ἴδιο καὶ στὶς ἀρχαῖες λειτουργίες τοῦ ἁγίου Ἰακώβου καὶ Μάρκου μεταξὺ τῆς διακονικῆς προτροπῆς γιὰ τὸν ἀσπασμὸ καὶ τῆς ἐπομένῃς διακονικῆς προτροπῆς, πού γίνεται «μετὰ τὸν ἀσπασμόν», δὲν ὑπάρχει πρόβλεψις γιὰ κανένα ὕμνο πού νὰ ἐψάλλετο ἀπὸ τὸν λαό. Γενικῶς ὅμως τὰ χειρόγραφα, ἀκόμη καὶ οἱ παλαιῆς ἐντυπες ἐκδόσεις τῶν λειτουργιῶν εἶναι κείμενα προοριζόμενα γιὰ τοὺς ἱερεῖς καὶ σπανίως ὑπάρχουν σ' αὐτὰ ἐνδείξεις γιὰ τὸ τί λέγεται ἀπὸ τὸν λαό.

Στὴν Ἀρμενικὴ λειτουργία, ὅπου, καθὼς εἶδαμε, διατηρεῖται ὁ ἀσπασμὸς, προβλέπεται εἰδικὸς ὕμνος ἀσπασμοῦ· «Ὁ Χριστὸς ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν ἐπεφάνη...», πού σκοπὸ ἔχει νὰ καλύψῃ μὲ τὴν ψαλμωδίαν του τὸν ἀσπασμὸ. Αὐτὸ μᾶς ἐνθαρρύνει νὰ ἀναζητήσωμε κάτι παράλληλο στὶς βυζαντινὲς λειτουργίες. Τὸ «Πατέρα, Υἱόν...» δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ ζητούμενο, γιὰτὶ καὶ σύντομο εἶναι, ἐλέγετο μάλιστα παλαιότερα καὶ χύμα, καὶ δὲν ἔχει καμμία σχέσι μὲ τὸν ἀσπασμὸ. Ἀποτελεῖ μία πρόληψι τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως καὶ συνδέεται μὲ τὸ δεύτερο μέρος τῆς διακονικῆς προτροπῆς («ἵνα ἐν ὁμοσίᾳ ὁμολογήσωμεν») καὶ ὄχι μὲ τὸ πρῶτο, πού ἀφορᾷ στὸν ἀσπασμὸ («ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους»). Ὁληρ ὅμως ἡ διακονικὴ αὐτὴ φράσις πρέπει νὰ εἶναι μεταγενεστέρα, ἀφοῦ ὁμιλεῖ γιὰ ἀπαγγελίαν «ὁμολογίας» — συμβόλου, πού εἶναι γνωστὸ ὅτι εἰσῆχθη στὴν λειτουργίαν μας κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα. Οἱ ἀρχαῖες λειτουργίες ἔχουν εἰδικὴ προτροπὴ, πού ἀφορᾷ μόνον στὸν ἀσπασμὸ, ἐφ' ὅσον τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δὲν εἶχε ἀκόμη ἀτονῆσει· «Ἀγαπήσωμεν (ἢ ἀσπασώμεθα) ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ» (λειτουργία Ἀποστ. Διαταγῶν καὶ Ἰακώβου), «Ἀσπάσαθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ» (Μάρκου). Κάποια ὁμοία διακονικὴ παρακείμεσις θὰ ὑπῆρχε καὶ στὶς βυζαντινὲς λειτουργίες πρὶν εἰσαχθῆ τὸ σύμβολο. Εἶναι πολὺ

πιθανόν, ὅτι τὸ δεύτερο μέρος τῆς διεσκευάσθη ὅταν εἰσῆχθη τὸ σύμβολο καὶ ἔπαψε νὰ δίδεται ὁ ἀσπασμὸς καὶ μαζί μὲ αὐτὸν ἐξέπεσε καὶ ὁ σχετικὸς ὕμνος πού θὰ ἐψάλλετο κατὰ τὴν ὥρα τοῦ ἀσπασμοῦ. Τὸ θάρρος μετατοπίσθηκε πρὸς τὸ σύμβολο.

Ἀπὸ τίς Διατάξεις τῆς θείας Λειτουργίας καὶ τὰ χειρόγραφα, ὡς καὶ ἀπὸ τὴν σημερινὴν πράξι, βλέπομε ὅτι οἱ ἱερεῖς ὅταν ἀσπάζονται τὰ ἅγια λέγουν τὸ ψαλμικὸ στίχο «Ἀγαπήσω σε, Κύριε...» (Ψαλμ. 17, 1). Κατὰ μερικὰ χειρόγραφα καὶ ἔντυπα λέγεται τρίς. Κατ' ἄλλα στὸν στίχο αὐτὸν προστίθεται καὶ ὁ δεύτερος στίχος τοῦ ἰδίου ψαλμοῦ («Ὁ Θεὸς μου βοηθὸς μου καὶ ἐλπὶς ἐπ' αὐτόν»). Γενικῶς ἡ χρῆσις στίχου ψαλμοῦ, ἡ τριπλῆ ἐπανάληψις του, ἡ ἐπέκτασις πρὸς τὸν ἐπόμενον στίχο, παρουσιάζουν μία ἀρχαϊκότητα. Ἡ ἐπίμονος πάλι μαρτυρία τῶν χειρογράφων κωδίκων καὶ τῶν Διατάξεων, δείχνει προφανῶς τὴν καθολικότητα τῆς ἀπαγγελίας τοῦ «Ἀγαπήσω σε...», πού μαρτυρεῖ συγχρόνως καὶ τὴν παλαιότητα τῆς χρήσεως τοῦ στίχου αὐτοῦ καὶ τοῦ συνδέσμου του πρὸς τὸν ἀσπασμό. Ἀκόμη καὶ ἡ διατήρησις τοῦ ἀσπασμοῦ κατὰ τὰ συλλειτουργγα καὶ ἡ ταυτόχρονος ψαλμωδία τοῦ «Ἀγαπήσω σε...» μᾶς ἐνθαρρύνει νὰ υποθέσωμε, ὅτι μαζί μὲ τὸν ἀσπασμὸ διεσώθη κατ' αὐτὰ καὶ ἡ ψαλμωδία τοῦ ψαλμοῦ — στίχων ἴσως κατ' ἐκλογὴν μὲ ἐφύμνιο τὸν πρῶτο στίχο («Ἀγαπήσω σε...»), κατὰ τὸν ἀρχαϊκὸν τρόπο τῆς ἀσματικῆς ψαλμωδίας — πού θὰ ἐψάλλετο πρὸς κάλυψιν τοῦ κενοῦ χρόνου κατὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τοῦ ἀσπασμοῦ. Ἡ χρονικὴ ὅμως ἀπόστασις ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ ἀσπασμοῦ εἶναι μεγάλη καὶ δὲν μπορούμε νὰ μιλήσωμε μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα.

Ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει' κατὰ τὴν κοινὴν ἱερατικὴν λειτουργίαν, ἐφ' ὅσον δὲν δίδεται ὁ ἀσπασμὸς, τὸ θάρρος πίπτει στὴν ἀναμνηστικὴν τῆς ὁμολογίας, τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, γι' αὐτὸ καὶ λέγεται τὸ «Πατέρα Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα...», ἡ σύντομος δηλαδὴ περίληψις τοῦ συμβόλου («καὶ οἱ πιστοὶ βοῶσιν, ὃν ὁμολογήσαι δεῖ Θεόν, τὴν ἁγίαν Τριάδα» Νικολάου Καβάσιλα, Ἑρμηνεῖα τῆς θείας Λειτουργίας 25, 2). Κατὰ τὰ συλλειτουργγα πάλι, ἐφ' ὅσον δίδεται ὁ ἀσπασμὸς, τοῦλάχιστον μεταξύ τῶν λει-

τουργῶν, τὸ θάρρος παραμένει στὸν ἀσπασμὸ καὶ ὁ χρόνος καλύπτεται ἀπὸ τὴν ψαλμωδία καταλλήλου ψαλμικοῦ στίχου, ποῦ πιθανὸν διασώζει καὶ τὴν ἀρχαία πράξι. Τὸ «Πατέρα, Υἱόν...» ὀρθῶς τότε δὲν λέγεται· εἶναι ἐξ ἄλλου ἀπάντησις ὄχι στὴν κυρία προτροπὴ τοῦ ἀσπασμοῦ, ἀλλὰ στὴν ἐξηρητημένη ἀπὸ αὐτὴν αἰτιολογία, γιὰ τὴν ὁποία συνιστᾶται ὁ ἀσπασμὸς μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως θὰ γίνῃ πλήρως διὰ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως σὲ λίγο. Ἡ περιληψίς της παρέλκει.

Φ.



== Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α ==

Κ. Γ. Μπόνη, Καθ. τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, Συμπόσιον Πατέρων. Πρὸς Ἐφραίμους Ἰγνάτιος. — **Ἐπίκαιρα**. — **Εὔδαγ. Δ. Θεοδώρου**, Καθ. τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, Ἡ διαμόρφωσις καὶ ἐκδοσις τῶν λειτουργικῶν βιβλίων. — **Ι. Κ.**, Προϋπόθεσις Ποιμαντικῆς καρποφορίας. — **Ἀρχιμ. Ἱεροθέου Βλάχου**, **Ἱεροκλήρυκος**, Μία Ὀρθόδοξη Παρουσία. — **Ἀρχιμ. Φιλαρέτου Βιτάλη**, Ἡ Ἱερατικὴ Σχολὴ Πρεβέζης. — **Βασ. Μουστάνη**, «Τί τὸ Πνεῦμα λέγει ταῖς Ἐκκλησίαις. — **Δημ. Χρ. Θεοχάρη**, Θεολόγος, Ἡ Βυζαντινὴ Μουσικὴ καὶ ἡ Ὀρθόδοξος Λατρεία. — **Οἰκονόμος Κωνσταντίνου Πλατανίτη**, «Ἐορτολόγιον». — **Ἀνακοίνωσις τοῦ Δ. Σ. Ι. Σ. Κ. Ε.**, — **Φ.**, Ἀπαντήσεις σὲ λειτουργικὰς, κανονικὰς καὶ ἄλλας ἀπορίες.

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἰασιῶ 1, Ἀθήναι 140. Προϊστάμ. Τυπογρ. Ἰωάννης Μιχαήλ. Ἀναστασάκη 3 Ζωγράφου. Τηλ. 787978.